

Folkedragter i Jyllands nordlige Amter.

Af Museumsassistent *Erna Lorenzen.*

Folkedragterne har gennem Sekler været Landbefolkningens særprægede Klædedragt, som Regel egnsbestemte, men ofte paavirkede af Bymode. De byder den, der søger at sætte sig ind i deres Komposition og Karakter, en Følelse af at have Mulighed for i højere Grad end paa noget andet Omraade at indleve sig næsten til det personlige i de gamles Sæd og Skik. De afspejler ikke alene Tid og Sted, men ogsaa Glæde og Sorg — ja, saadan føles det — en Egns Livssyn, lyst eller tungt, om dette nu maa søges i religiøse eller klimatiske Forhold.

Naar flere sammenhængende Dragtd dele findes, forbavses man over den Sikkerhed, hvormed Farver og Stoffer er opbyggede til et Hele. Vanskeligheden ved at beskæftige sig med de gamle Klæder ligger imidlertid i de relativt faa hele Dragter, der findes, og de ofte mangelfulde skriftlige Meddelelser, der er levnet Efterverdenen.

Formaalet med denne Artikel er — dels med trykte Kilder som Grundlag, dels ved en Gennemgang af de Dragtd dele, der findes tilgængelige paa vore Museer — at give en sammenlignende Oversigt af Folkedragterne i det nordlige Jylland.

Fra flere Egne er der i Forvejen Dragtbeskrivelser, til disse vil der blive henvist, medens Citater kun vil fremkomme ved Skifter, og hvor det af Hensyn til Forstaaelsen er nødvendigt. I Provst Casper Schades *Bidrag til et jydsk Idioticon* omhandlende Øen Mors findes en saa fortræffelig Skildring af Morsingboernes Dragter omkr. 1800, hvilket er Grunden til, at Dragtbeskrivelsen herfra er gengivet i sin Helhed. Originalmanuskriptet findes i Det kgl. Bibliotek, og en fuldstændig Afskrift deraf har Formanden for Morslands historiske Museum, Hr. Apoteker R. Olufsen venligst laant mig.

Museumsfolk og alle, der paa forskellig Maade har været mig behjælpelig, vil jeg gerne herved bringe min bedste Tak.

Folkedragter — som Helhed betragtet.

Som nævnt i Indledningen er Folkedragterne ikke alene egns- men ogsaa tidsbestemte. Desværre er det ikke muligt at gaa mere end smaa 200 Aar tilbage, og fra denne Tid er Efterretningerne endda yderst sparsomme.

Ved at studere Modens Svingninger i de højere Stænders Dragter helt fra Middelalder og Renaissance kan man kun give Elna Mygdal Ret, naar hun siger: »Vidt udbredt har de Dragter været, der har ældst Præg her i Landet, et Præg, der stammer fra Renaissancens Hjemmedragt« (1). Ogsaa andre Steder gør Elna Mygdal denne Anskuelse gældende (2-3), ligesom J. S. Møller (4) og Ellen Andersen (5) tilslutter sig den.

Middelalderens Kjortel, der var et sammenhængende Klædningsstykke og med visse Variationer brugtes

baade af Mænd og Kvinder, blev under Renaissancen afløst af en ny Mode, som gav en afgørende Forandring, hvorved Ligheden mellem Mands- og Kvinde- dragten ophørte (6).

Kvindekjortlen blev under Renaissancen delt i Liv og Skørt, og Overdelen yderligere i Trøje og Bul, og det er dette Snit, der i det væsentlige fulgte Almuens Kvindedragt til den omkr. 1850 helt afløstes af de almindelige Modedragter.

Den Form, som man stadig støder paa i de ældste mandlige Folkedragter, er noget yngre, idet den skriver sig fra Slutningen af 1600-Tallet, hvorfra Tredelingen — Kofte, Vest og Benklæder — stammer.

Kvindedragten — som den med smaa Variationer brugtes over hele Landet lige fra Renaissancen — saa saaledes ud:

Hue, som Regel til at binde under Hagen, gerne med hvidt Lin eller Korsklæde over Panden. Strikket Trøje — Nattrøje — sædvanligvis rød eller grøn. Derover en Bul, ogsaa kaldet Livstykke, d. v. s. ærmeløst Liv med dyb Udringning og til at hægte eller snøre foran. Over Skuldrene et Tørklæde lagt i Trekant med de ufoldede Hjørner ned ad Ryggen og Enderne puttet inden for Bullen paa Brystet — dette blev optaget fra Bymoden i 1790erne. Hertil brugtes svære Skørter og Forklæde.

Dette maa nærmest siges at være Grunddragten, der saa skiftede i Detailler alt efter Egn, Øjemed og Velstand.

Hovedtøjet var det, som indbød til de største Variationer; dette vil for hver Egn blive særlig behandlet. Sandsynligvis har det været ret enkelt i ældre Tid, og efter de bevarede Ting at dømme har de mange Finesser først for Alvor udartet i 1800-Tallet; det var som en sidste Opblussen, før man helt gik bort fra den

egentlige Folkedragt — ja, man brugte endda Hovedtøjet — Kappen — helt op til 1870erne, længe efter at man var gaaet over til Modedragterne. Man maa regne med, at Kapperne er paavirkede af hollandsk Mode.

Den strikkede Trøje havde — velsagtens af praktiske Aarsager — for det meste trekvartlange Ærmer, der holdt op lige neden for Albuen; dog var der Steder paa Vestkysten, hvor man udelukkende brugte lange Ærmer. — De ældste Trøjer var virkelig hele Trøjer, indsnævrede i Tailen, i Længde til Hoften, og med lille Slids i Siden. Tit var de glatstrikkede og med lidt Mønster eller anden Slags Strikning ved Ærmeafslutning, Skuldørsøm og langs Kanten forned. Kunstfærdig Mønsterstriking med Spidsrunder og otteoddede Stjerner forekom ogsaa. Adskillige af disse Trøjer blev strikket rundt og bagefter klippet op foran og kantet med andet Stof — paa de røde Trøjer tit med blaåt Sirts el. lign.

Omkr. 1810—20 blev Trøjerne kortere, idet man fulgte Byernes Empiremode med det korte Liv. I den Periode opstod de Nattrøjer, som egentlig kun var Ærmer, d. v. s. de forsynedes med en Slags »Skulderblade«, hvis nederste Hjørnespidser sammenheftedes midt paa Ryggen. Til Gengæld var Ærmerne gerne paa denne Tid helt lange — ogsaa et Træk fra Empiremoden — men man havde altsaa simpelthen fundet ud af, at det øvrige kunde undværes, da det ikke saas. Selv »Skulderbladene« forsvandt, og man ser Buller, hvori de røde strikkede Ærmer er tilsyede.

Bullen — som dækkede det meste af Nattrøjen — fulgte den samme Udvikling. De ældste er længst og har gerne et Skød, som er »flasket«, d. v. s. opskaaret nedefra og til Tailen for at give den fornødne Vidde

over Hofterne. Ogsaa her var det gammel Mode, der dikterede, idet Flasketrøjerne var i Brug baade af Kvinder og Mænd i 1600-Tallet. Selv da Bullerne blev ganske korte paa Empiretiden, brugte man Flaskeskød, men det forsvandt mere og mere, og det sidste Levn var en lille lægget Rüsck af Stoffet lige i Ryggen; denne læggede Strimmel brugtes forøvrigt ogsaa i Modedragter omkring 1790. Skulderpartiet undergik ogsaa Forandringer i Tidens Løb; paa de ældste var det et anseligt, bredt Stykke, der gik over Skulderen, men senere blev det en smal Rem, hvor Skulderklædet blev lagt under, saa det kunde fortsætte ud over Armen. I 1700-Tallet var mange Buller rene Pansere, thi de var forsynede med Fiskebensstivere og Bambuspinde i stort Tal, ja, selv Jernstivere blev brugt, det var Renaissancens spanske Mode, der endnu gjorde sig gældende. En Del Buller samlede foran med Sølvkæder, der, trukne gennem Sølvmatter eller Sølvringe, dannede en meget dekorativ Pynt, men langt den overvejende Del havde indvendig Snøring i Foret lige foran, hvor det de sidste Par Tommer adskilte sig fra Ydertøjet, som derefter, sammenheftet med Knappenaale, dækkede det indvendige grove Tøj og Snøren.

Skulderklæderne var højst forskellige — Silketørklæder samt Flors, Gaze og hvide tamburerede til Højtid og Kirkegang, grove, hjemmevævede saavel som lette uldne samt Sirtses Tørklæder til almindelig Søndags- og Dagligbrug.

Skørterne svarede for det meste til den øvrige Soliditet — Gang paa Gang hører man om Skindskørter (7), det har dog vist især været til Hverdag, ellers var de af Bay, Vadmæl eller Hvergarn, sribede, ensfarvede eller mønstrede, tit pyntede med eet eller to kulørte Silkebaand forneden. Et Kramtøj, der har været meget

udbredt over hele Landet, er det saakaldte Stof eller Stoffes — étoffe — et lærredsvævet, uldent Tøj. Det almindeligst forekommende har sribet Bund i rød-violette Nuancer og sort, paa denne Bund er der broche-rede Blondeslyng og Strøblomster i stærkere Farver. Tøjet er stærkt glittet og fremtræder derved blankt, det har formodentlig skullet efterligne Rokokoens Silketøjer. Dette Stof har været brugt over en større Aarrække, thi man ser baade langlivede Trøjer med Skød og hele Empirekjoler, hvortil det er anvendt. Selve Snittet i Skørterne er meget enkelt; de er sædvanligvis stærkt foldede eller læggede bagtil og paa Hofterne, men mere glatte fortil, her var Vidden ikke nødvendig, da Forklædet — som næsten altid brugtes — dækkede Forbredden, hvorfor den ogsaa ofte under Forklædet var erstattet med et andet og tarveligere Stykke Tøj.

Uldne Forklæder har været anvendt meget, men ogsaa Kattuns-, Hørlærreds-, Mols- og Silkeforklæder har været i Brug. Empiretiden satte ogsaa sit Præg paa dem; fra denne Periode har man de meget lange og fortil helt glatte Forklæder med Rynker lige bag; de bandtes omtrent under Armene.

I de gamle Skifter nævnes Trøjer ofte blandt Kvindedragtdele. Det er ikke et Overtøj, men svarer til et Liv og viser, at det ikke altid har været Bul og Nattrøje, der har været brugt. Det var Stadstøjet, som var paavirket af Bymoden, en vis Vekselvirkning mellem By og Land har naturligvis fundet Sted, men der er ingen Tvivl om, at de forskellige Egne ved Hjælp af Tørklæder, Hovedtøj og Smaadetailler har forstaaet at give Helhedsvirkningen sit Stedpræg.

Som Overtøj brugtes en Kaabe — et halvlangt Slag, der næsten altid var blaat og kunde være af brocheret

Silke, Kalmankes¹⁾, Tamis²⁾ eller Evenlasting³⁾ (8) foret med Vadmel eller Multum og foran sammenholdt med Hægtespænder, i Halsen var der undertiden en Strimmel Skind. Dette Klædningsstykke kendes fra de fleste Egne af Landet.

Til Sorg og aabenbart ogsaa til Kirkegang har man i ret stor Udstrækning brugt at slaa det yderste Skørt op om Hovedet; man kender Skikken fra Vestjylland (9), Fanø, Fur, Læsø, Samsø, Drejø og Amager samt Mols⁴⁾ (10). Det er et Levn fra Renaissancen, da man brugte sorte Kaaber over Hovedet. Saadanne sorte Kaaber skal være brugte i Rinds Herred, thi Chr. Sørensen Testrup siger: »... tilforn skulde hver Mand give sin Datter saadan sort Klædeskaabe, naar hun skulde giftes« (11). Formaaede Kvinderne ikke at anskaffe sig Kaaben, var det, at de klarede sig med Skørtet i Stedet for.

Paa Benene har man brugt Strømper og Stunthoser, d. v. s. fodløse Strømper i Form som Nutidens Gamascher samt Træsko og almindelige Sko. I de fattige Egne har man til daglig gaaet med bare Fødder.

Mandsdragten har ikke været saa egnspræget, og det er vist ofte et Spørgsmaal, om der har været synderlig Forskel paa den jævne Bybo og Manden fra nærmeste Opland.

Mændenes Dragt har gennemgaaende set saaledes ud: Skindhue eller Toplue, den sidste var oftest rød og brugtes baade inden- og udendørs. I barskt Vejr har man brugt Hatteslag — en fra Middelalderen kendt

1) Et haardt, groft, damaskvævet Uldstof.

2) En Art uldent, glattet Etamin af fin Uld og lærredsagtigt vævet. (Juuls Handelslex. 1807).

3) Et af Uld paa Damastart vævet Tøj, hvor de ophøjede Figurer ikke opskæres. (Juuls Handelslex. 1807).

4) Se Side 61.

Hovedbeklædning — Strudhætten — ikke ulig vor Tids Pipalukker. Til Stadspaaclædningen havde man høj Hat.

Ligesom Mændene nu om Dage har flere synlige Lag Tøj paa, nemlig Jakke, Vest, ulden Slipover (undertiden begge Dele), foruden Skjorte og Undertøj, gjorde der sig noget lignende gældende forhen.

I 1700-Tallet har velstaaende Bønder været iført den lange, enradede, kraveløse Kjol med Skøder, Lommeklapper og Opslag paa Ærmerne. Derunder en Vest, som var omtrent ligesaa lang og ligesom Kjol'en syet i Figur, havde Skøder, lange Ærmer af samme Stof, men ingen Ærmeopslag, endvidere Halsbind. Hvad der har været derunder afgang af Aarstid, Velstand og Skik. Niels Blicher taler om fire Klædningsstykker over hinanden (12), men det har vist været højeste Stads for de velstaaende. Det er sandsynligt, at der har været en kortere Trøje med Ærmer under — Nattrøje, Ærmerne kunde være strikkede, og undertiden var det en hel Bindetrøje. Til Hjemmebrug har man ikke brugt den yderste Kjol, og Dragten har til daglig været mere enkel.

Kjol'en ændrede Skikkelse, blev toradet, fik Sølv- eller Tinknapper i Stedet for de tidligere Kamelhaarsknapper, ligeledes fik den Krave. Ogsaa Vesten undergik i Tidens Løb en Forandring, idet Ærmerne forsvandt, og den kaldtes Brystdug. Omkring 1800-Tallet blev den kortere, og man fandt paa at erstatte Ryggen med tarveligere Tøj; saaledes naaede man op til den Udformning, som i Princippet er det samme, der bruges den Dag i Dag.

I 1700-Tallet anvendte man for en stor Del Skind til baade Kjol, Vest og Bukser. Ufarvet Vadmæl — altsaa graat — brugtes for en Del til daglig, medens de far-

vede Klæder nærmest var til Stads. Blaaf Vadmel til Kjol'en og mere stærke Farver til Vesten var meget yndet.

Til disse Klædningsstykker brugtes Knæbukser med Klap. Disse var for det meste, ligesom Kjol og Vest, af Skind. Ogsaa Vadmel anvendtes, og i sidste Halvdel af Aarhundredet kom Hvergarn og andre hjemmegjorte Tøjer i Brug. Dog holdt man sig ikke til det. De velstaaende anskaffede sig Bukser af Købetøj — Manskettesbukser¹⁾ d. v. s. af Fløj — det var en Luksus, men ikke desto mindre umaadelig meget brugt. Særlig i Nørrejylland anvendtes de meget, og Farverne var brune, blaa og grønne, men de brune Bukser var de almindeligste.

Knæbukserne til Stads havde Sølvknapper ved Knæene og Rem med Sølvspænde under Knæet. I »Folkedanseren« hævder man, at Strømperne skal trækkes over Bukserne og bindes med Hosebaand under Knæet. Til Støtte for Paastanden henviser man til Evald Tang Kristensen (14) og en Illustration i »Danmark i Fest og Glæde« (15). E. T. Kr.s Meddelelse hidrører fra Fyn og kan altsaa ikke bruges direkte, naar Talen er om jyske Folkedragter, og den omtalte Illustration er en Gengivelse af et Træsnit, forestillende Høstfolk i Slutningen af 1700-Tallet, de er altsaa til Dels i Arbejdstøj. Det er muligt, at det ogsaa er fra Øerne, men i alle Tilfælde kan man vist godt regne med, at man ikke til daglig har brugt Sølvknapper i Bukserne, men netop har anvendt de brogede Hosebaand. Til Stads og svarende til Folkedansernes Dragt har man brugt Sølvknapper og Spænde, og de unge har i hvert Fald næppe dækket »Sølv-tøjet« med Strømperne. Selve Strømperne var oftest hvide,

¹⁾ Efter Byen Manchester, hvor Fløjlet fremstilledes.

uldne — efterlignende Kavalerernes Silkehoser, men graa, blaa og sorte hører man ogsaa om. Hertil har man brugt Sko med Spænder, Skaftestøvler eller Træsko.

Om Halsen havde man en Halsklud — til daglig af Hør og til Stads af Silke. Meget tit har det været et stort, rødbrunt Silketørklæde med hvide Striber i Kanten; Tørklæder af denne Art kaldtes Mailændere¹⁾.

Man vil maaske synes, at denne Helhedsomtale af Dragterne er for detailleret, men dette er gjort for ikke senere at komme med for mange Gentagelser, idet der, hvor de trykte Kilder er meget grundige, kun bliver henvist til dem, medens der, saa vidt det er muligt, skal komme supplerende Oplysninger, hvor Stoffet er mere spredt.

Hjørring Amt. Kvindedragten.

Vendsyssel har haft den Lykke paa et tidligt Tidspunkt at have faaet et Museum, som fra Starten har haft en utrættelig Forkæmper ved Roret — nemlig Tandlæge Lønborg Friis i Hjørring. Lønborg Friis og hans — paa det Tidspunkt — unge Sønner var Samlere om en Hals. Det er en anselig Mængde Tekstiler fra Vendsyssel, der fra gammel Tid er indkommet til *Vendsyssels historiske Museum*. Desværre vides der ikke altid saa meget om, hvor Tingene er fra, men for Størstepartens Vedkommende kan man jo sikkert regne med, at Dragtstykkerne er fra selve Vendsyssel, det er et Egnsmuseum, og Lønborg Friis havde, som dets Stifter, selv fastlagt Rammerne. Han har ogsaa paa andre Maader været en Foregangsmand. Gennem en lang Række Avisartikler arbejdede han indirekte paa at gøre Vendelboerne interesserede i at faa deres gamle Ting bevarede for Efterverdenen. Disse Artikler

¹⁾ Meddelt til Fru Museumsdir. Holm af en gammel Købmand.

udgav han i Bogform 1902, og det er den første egentlige Museumsbog her i Landet udgivet af et Provinsmuseum.

Lønborg Friis har følt sig hæmmet i Teksten, da han har villet knytte den til de fotografiske Optagelser, der indleder hvert Afsnit, men som var tænkt til andet Øjemed. Flere Steder fremkommer Dragtstykker fra forskellig Tid paa samme Billede, hvilket i Forbindelse med det spredte Stof gør det lidt vanskeligt at faa Samling paa det. Hvis man imidlertid giver sig god Tid til at sætte sig ind i det, faar man et ganske godt Indtryk af Folkedragterne i det nordligste Jylland (16).

Elna Mygdal har laant et Par af Klicheerne fra Bogen og trukket Linierne op for Dragtskikken i Hjørring Amt, dels med Billederne som Grundlag, dels suppleret med sine egne Erfaringer gennem sit mangeaarige Museumsarbejde.

Da Elna Mygdal imidlertid ikke kommer nærmere ind paa den mulige Aarsag til, at man hos L. Fr., S. 18, og E. Mygd., S. 219, ser et Billede af en ung Pige i en — efter de Tider — kostbar brocheret Silkekjole, skal der lige gøres lidt nærmere Rede for det. Den Slags Kjoler har man truffet paa i flere Egne — Stoffet er Rokoko, Snittet Empire, ja undertiden fra 1830-erne og senere, saaledes har Tekstilafdelingen i Købstadmuseet »Den gamle By« ikke mindre end 5 saadanne forskellige Silkekjoler. *De er alle omsyede.* De fine Kjoler har ligget gemt paa de store Gaarde, ligesom vi nu om Dage kan have en smuk Selskabskjole hængende i Skabet i Aarevis. En skønne Gang har en ung Pige under Godset, som paa en eller anden Maade har haft Fruens Bevaagenhed, faaet en af de gamle Silkekjoler til Brug for sit Bryllup — og nu er Saksen

kommet i Gang. Den forhen saa smukke Rokokokjole med de løse Ryglæg, Slæb og snævre trekvartlange Ærmer er hos Skræderpigen formet efter Modens sidste Skrig. Under Empiren med dens abnorme Taille og Krav om enten korte Pufærmer eller lange Ærmer, der naaede helt ud paa Haanden, har det bevirket, at der ofte maatte et Utal af Øgninger til, hvorfor da ogsaa mange af Kjolerne i deres nye Form optræder mere eller mindre som Misfostre.

Paa samme Billede ses et Barn, der skal bringes til Daaben, det er iført et saakaldt Kristentøj. Disse blev ogsaa syede af gamle Pragtstoffer, tit sammenflickede af flere forskelligt mønstrede Stykker og besat med Rosetter og Sløjfer.

Den gamle Kone er iført en Hvergarnskjole — paa Grund af Mønstret kaldet Plettøj (kendes især fra Sjælland) (18), den har rød Bund med Pletter i gult og sort (endvidere afbildet hos L. Fr., S. 79 og S. 90). Den er ligesom Silkekjolen i Empiresnit — hel Kjole og ikke Trøje med Skørt. Hvergarnskjolen er fra Landsbyen Mygdal i Vennebjerg Herred ikke langt fra Hjørring. Hvor der har været nær Forbindelse med Købstaden, vandt Bymoden tidlig Indpas — særlig i Stadsklæderne.

Fra 1685 faar vi lidt at vide om Dragt i Ravnholt, Dronninglund Herred (19). Det er i Skiftet efter Jens Rasmussen og Hustru, Dorte Christensdatter. Blandt hendes Gangklæder er en Fløjlshue og en »blommet Kaffas Hue«¹⁾. Her nævnes slet ikke noget om hvidt Lintøj, det udelukker dog ikke, at der har været noget, ja, det er tilmed sandsynligt, at Dorte Christensdatter

¹⁾ Caffa — et Slags Plyds med ophævede Blomster, hvor Grunden paa begge Sider er glat og Blomsterne fremtræder ved Florrendingen. (Juuls Handelslex. 1807).

har haft hvidt Pandebind, som først brugtes af de højere Klasser under Renaissance og senere træffes i de mere borgerlige Lag (20). Hun kan ogsaa have haft en hvid, glat Underhue, som lige har stukket frem langs Forkanten, men hvad det end har været, har det næppe haft synderlig Værdi. Det falder godt sammen med L. Fr., der Side 18 fortæller, at det omkring 1750 var i Brug at bære Brokadeshue med Sølvknipling for yngre og sort Fløjlshue — ligeledes med Knipling — for ældre Kvinder og derover Pandeskygge. Dette sidste var et langt, smalt Stykke sort Fløjl, stivet af med Foer og kantet enten kun langs den øverste Side eller ogsaa hele Vejen rundt med sort Gazeblonde. Den anbragtes paa Hovedet over Huen, som vi i Dag vilde sætte et Diadem, og støttedes af Haaret, der var sat op i en Valk over Hovedet. Pandeskyggen blev bundet i Nakken, hvor Sammenbindingen skjultes af en Nakkedusk.

Senere begyndte man ved festlige Lejligheder at anbringe en lille, hvid, pibet Strimmel ved hvert Øre langs det Stykke af Huen, som ikke dækkedes af Pandeskyggen, det skulde forfra se ud som et Par udstaaende Vinger, hvorfor det bageste og det forreste af Strimlen heftedes sammen — i denne Udformning kaldtes Hovedtøjet »Skæghat«. (Se Fig. 1). Nøjagtig samme Beskrivelse findes hos Evald Tang Kristensen (21), her kaldes Pandeskyggen blot for Pandepude, og Meddeleren siger, at den er besat med hjemmelavede sorte Kniplinger. Det er for meget sagt at kalde det Kniplinger; de er fremstillet af en Slags Gaze med Gaze-Applikation i et enkelt Mønster, kantet med en tyk Traad. Det er muligt, de er lavede i Hjemmene, men det er mere sandsynligt, at Kræmmeren har bragt dem med i sin Kramkiste.

Om de tidligere omtalte Pibestrimler — Skæg — siger L. Fr., at de syedes paa et Lærredsstykke, der blev stukket inden for Huen og lagt over Issen, og dette skulde være den første Begyndelse til den senere *jyske Kappe*. Disse Strimler er ganske vist gamle, idet Piberne er smalle og yderst besat med Gazeblonde, hvilket i ældre Tid brugtes meget i Stedet for den kostbare Knipling¹). Men der er ogsaa en Del hele hvide Huer med smalle Piber, der er ligesaa gamle som Lærredsstrimlen med de paasyede Gazeblonder. Det er tydeligt, at flere af Huerne har været skjulte af en Overhue, da de er yderst tarvelige og øjensynlig kun er beregnet paa at bære Skægget. Hvorvidt de hvide hele Huer er ældst, er naturligvis paa dette Tidspunkt vanskeligt at sige, men med den Udvikling, andre af Klædningsstykkerne har haft, ligger det nær at antage, at de hele Huer kom først frem, og at man hurtigt har fundet ud af, at de kunde spares, hvorfor Lærredsstrimlen »opfandtes«.

Den næste Etape er den ældre jyske Kappe, Fig. 2. Den brocherede Hue eller Brokadeshuen forsvinder i den pengeknappe Tid omkring Statsbankerotten, Huen bliver af Mol eller Tyl, Skægget vokser til Vinger, men Pandeskyggen bevares. Det har sikkert voldet Kvaler at faa de store Vinger til at staa ud, selv om Frisuren ændredes, saa Vingerne hvilede paa Haaropsætningen i Nakken. Der findes da ogsaa paa Hjørring Museum en lille Silhouet, forestillende en Kvinde omkr. 1835, og hos hende ligger Vingerne melankolsk ned ad Nakken. Det samme er Tilfældet med en Flok Kartepigers Hovedtøjer paa et Skilderi fra samme Tid (ogsaa Hjørring Museum). Paa ingen af Billederne figurerer

¹) Bobinetmaskinen opfandtes først 1809 — efter den Tid blev Tyl med Trækkesyning brugt i overvejende Grad.

Pandeskyggen, maaske fordi man er i Hjemmedragt, men muligvis er den paa det Tidspunkt helt aflagt, hvilket det kunde tyde paa iflg. E. T. Kr. (22), hvis Meddeler siger, at Vingerne hænger ned over Ørerne, men at der hører Snip til »et lige Stykke Tøj af samme Stof som Kappen med en bred Blonde foroven og en smal forneden«. Forstykket paa Huen var efterhaanden blevet saa smalt, at da Valken forsvandt, tiltrængtes der noget mere foran, og det blev nu Snippens Opgave at dække lidt af Issen. Det har næppe været saa let at faa det hele til at sidde fint, thi Gaardboe fortæller om Konen, der skal i Kirke, at hun maa have Tid til at sætte Kappen for ikke at blive ugleset af de andre Koner (23).

Den sidste Periode af det vendsysselske Hovedtøj er den yngre jyske Kappe. Denne Form paa Kappen er dog ikke forbeholdt Vendsyssel alene, thi den kendes med smaa Variationer baade i Aalborg og Ringkøbing Amter. Som det er gaaet med de øvrige Hovedtøjer over det ganske Land, gik det ogsaa med denne Kappe — man gik over til de store og dyre Overdrivelser, førend den — og dermed det sidste af Folkedragten — definitivt forsvandt af det daglige Liv. Vingerne, som stadig var blevet større, voksede nu helt sammen i Nakken om den diminutive Kappe, Snippen bevarede og Kappen forsynedes med brede, mønstrede Silkebaand, der bandtes i en stor Hagesløjfe, Fig. 3. Endnu i 1870erne var denne sidste Form paa Kappen i Brug.

Det var lidt af Skæghattens og den jyske Kappes Udvikling. Man maa dog ikke glemme, at det altsammen var Stadshovedtøj; det har til daglig været mere enkelt — tarveligere Huer og Tørklæder om Hovedet. Hos E. T. Kr. (24) hører man lidt om Hoved- og Skulderklæderne i Øster Han Herred. Ligeledes fortælles

der om Kapperølliken — den store fløjlsøvertrukne Kyse¹⁾ og de korte Kaaber²⁾, der kendes fra forskellige Steder; ganske vist er nogle af Meddelelserne fra Kjær Herred i Aalborg Amt, men da Kappen ogsaa har været brugt i Aalborg Amt, kan de øvrige Oplysninger godt have en vis Interesse. En Meddeler fortæller om Dragten i Øster Han Herred (25), at han aldrig har set rødt i Klæderne dér, hvorimod det søndenfjords i Aalborg Amt har været meget brugt. Skal man fæste Lid til en anden Oplysning fra Brovst (26), holder det ikke Stik, idet der siges, at den daglige Dragt for Kvinderne bl. a. var rød, bunden Trøje for Gaardkonen, grøn for Huskonen. Saadan kan det ene modsige det andet, her er kun at tilføje, at den røde Bindetrøje har været brugt de fleste Steder — ogsaa paa Vestkysten, hvor man iøvrigt holdt sig til mørkere Farver. Der fortælles fra Dronninglund (27), at Kvinderne brugte Skindskørter; det har sikkert været meget brugt i tidligere Tid til daglig Brug. Desværre er Kvindedragtdele af Skind yderst sjældne nu; de har ikke været pynteligt udsyede som Mændenes Kjortler og Knæbukser, og det er maaske en af Grundene til, at de ikke er bevarede, men fuldstændig er slidt op.

Da Gaardboe (28) fortæller om Bryllupstøjet, er der ingen Grund til her at komme nærmere ind paa det, kun skal der tilføjes, at Tekstilafdelingen i Købstadmuseet »Den gamle By« ejer en rød Hvergarnsdragt — Trøje og Skørt — der siges at være en Brudedragt og stammer fra Gaarden Tveden i Dronninglund Herred (29). Det er en ualmindelig smuk Dragt, der helt er oversyet med fint udførte Strøblomster i Hørtraad og har tilhørende hvidt, tambureret Skulderklæde og hvidt Molsforklæde.

¹⁾ Se Lønborg Friis, S. 115.

²⁾ Anf. Skr., S. 115.

Mandsdragten.

Fra Hjørring Amt hører man naturligvis ogsaa om Mandsklæder af Skind (30). Gamle Mennesker fortæller, at Skind som Underbeklædning har været anvendt helt op til vore Dage, hvilket en ret ung Skindklædning i Hjørring Museum vidner om; den har lange Benklæder og kort, enradet Trøje.

L. Fr. gengiver flere Mandsdragter, ligesom en Afbildning af Hatteslaget findes (31). Man ser den lange enradede, kraveløse Skindtrøje, den toradede Skødefrakke, den lange Vest med Skøder og Ærmer, der brugtes under Kjol'en og til Hjemmebrug, Nattrøjen til Arbejdsbrug og endelig de forskellige Typer af Veste, om hvilke der lige skal tilføjes, at det af de bevarede kan skønnes, at den enradede Vest paa disse Kanter har været mest i Brug.

Fra Egnen ved Brovst (32) fortælles bl. a., at Gaardmanden til Stads brugte Manskettes Knæbukser, medens Husmanden havde sorte Vadmel eller rødstribede Knæbukser, hvilket blot bekræfter, at Manskettes var fint i Modsætning til det hjemmegjorte.

Om Bryllupsklædning m. m. maa det være tilstrækkeligt at henvise til de under dette Amt tidligere omtalte Kilder, se endvidere baade for Kvinde- og Mandsdragterne Lars Bing (33) og Brinck Seidelin (34).

Nogle virkelig morsomme Tidsbilleder kan man faa ved at studere de gamle Aviser. Ligesom vi nu om Dage hører om forsvundne Personer, hvis Signalement paa det nøjeste gengives i Radioen, har der naturligvis ogsaa dengang været Mennesker, der af den ene eller anden Aarsag har valgt at gøre sig usynlige — ikke mindst naar de sad i Arrest og kunde se deres Snit til at flygte.

I 1769 efterlyses en Mand under Dronninglund Gods.

Han var ved Undvigelsen iført en rødtribet Hvergarns Undertrøje, en lyseblaa Vadmel's Kjortel (som han havde tilsneget sig), gule Skindbukser, Støvler og Hat (35).

1772 hører man ogsaa lidt om Dragt fra Vendsyssel. Der efterlyses »en Person navnlig Rasmus Christensen af Aalegaarde Gods fra Schræm Sogn og Bye udi Øster-Han-Herred«. Han har været arresteret for Tyveri og er undveget. Han var iklædt »en bruun Klædes Kiortel (bemærk Udtrykket Kiortel i de ældre Meddelelser stadig forekommer fremfor Kjol) med Knapper oven paa Armen, hvorunder han havde en hvid Vadmel's Vest, et par hvide Lærrets Buxer, som var aaben for Knæene, et par blaa uldene Strømper paa Beenene og en grøn Klædes Hue paa Hovedet med et foeret Slag, paa Fødderne havde han hverken Skoe eller Træskoe, saasom han ved Undvigelsen havde efterladt sig samme . . .« (36).

Om de hvide Lærredsbukser, der er aabne ved Knæene, hører man gentagne Gange. De er bl. a. forekommet paa Mols, Samsø og Fur, og fra sidste Sted er vi saa heldige at have en Tegning (37), der viser en Mand i dette Antræk. Efter Tegningen kunde det se ud til, at de ikke har været med Klap, ligesom de senere og ogsaa samtidigt kendte Knæbukser. Tilsyneladende har de haft Linning og været til at snøre og binde foran ligesom Amagernes, men man skal selvfølgelig være varsom med at drage Slutninger efter Tegninger, hvilket der netop under Fur skal fortælles om.

Naar man ser bort fra den manglende Fodbeklædning, har Rasmus Christensen jo ellers været velklædt, endda for Aarstiden — Juli Maaned — særdeles solidt; her tænkes paa Hovedbeklædningen, som vist ikke kan

være andet end et af de tidligere nævnte Hatteslag — iflg. Provst Schade (se Side 34) en overdreven Indpakning af Hovedet, der har været meget brugt paa Mors og i det hele taget mange andre Steder.

Læsø.

Læsødragterne adskiller sig fuldstændig fra det øvrige Hjørring Amt, men det vilde ikke være rigtigt at komme nærmere ind paa en Beskrivelse, da Dragterne i Forvejen er meget fyldigt omtalte, her kan kun henvises til Pontoppidan (38), Lars Bing (39), Elna Mygdal (40), F. C. Lund (41), Grüner Nielsen (42), Lønborg Friis (43) samt Hjørring Museums Jubilæumsbog (44).

Baade paa Dansk Folkemuseum, Hjørring Museum, »Den gamle By« og paa Koldinghus findes udstillede Læsø-Kvindedragter.

Thisted Amt. Thy. Kvindedragten.

I 1802 skriver Knud Aagaard om Kvindernes Hovedbeklædning (45): »Paa Hovedet har Qvindfolkene isteden for Korsklæde, til daglig Færd, et broget Tørklæde bundet ovenpaa Huen omkring Hovedet, og til Høitidsfærd en Pandepude eller Smekke af sort Fløjl eller Manskiester af en Haands Brede med sorte Kniplinger om, ligeledes bunden for Panden ovenpaa Huen. Huen, som Konerne bære, er ogsaa af sort Fløjl eller Manskiester. Saasnart de ere uden for Huset, ofte ogsaa i Stuen, bære Qvindfolkene et Tørklæde for Hagen og Munden bundet oven paa Hovedet, som vel i stærk Kulde kan være nyttigt; men misbruges, dem selv til liden Siier, da derved ikkun Øjne og Næse blive til Syne . . .«. Udover en Omtale af Konernes sorte Fløjls-huer, faar vi intet at vide om Udseendet. Ganske vist

nævner han Korsklædet, der i det daglige erstattes af et broget Tørklæde, bundet oven paa Huen, men vi faar intet at høre om, hvordan Pigernes Hovedtøj har set ud. Her staar vi paa bar Bund, thi hverken Thisted Museum eller saa vidt vides Folkemuseet har Thyhuer fra dette tidlige Tidspunkt. Det maa næsten antages, at der ikke har været brugt Vinger eller Skæg, da Aagaard formodentlig vilde have omtalt en saa iøjnefaldende Ting, naar han udførligt beskriver Pandepuden.

Allerede Pontoppidan bemærker lidt om Kvindernes Tørklæder (46); fra Thyholm meddeler han: »Qvinde-
derne bebinde Hovedet til Stats med Tørklæder«. Og disse holdt sig troligt i mange Aar, hvilket Maleren Martinus Rørbye gør os bekendt med. Han gæstede Thisted i Sommeren 1830, idet han gjorde Ophold hos sin Onkel, Amtmand Gerhard Faye, da han var paa en Studierejse i Jylland og Norge.

Rørbye har været et Ordensmenneske, han førte Rejsedagbog (47), og gennem denne hører vi lidt Smaabemærkninger om Bøndernes Klædedragt. For den 17. Juni staar der saaledes: »Der var Marked her idag, og jeg fik ved den Leilighed en Del Bønder fra Omegnen at see, hvoraf i Særdeleshed Fruentimmer-
nes Hovedpynt behagede mig«. Den 27. Juni overværede han en Fest i Kirken, ». . . og det var et ganske artig Skue at se de fleste Fruentimmer at bære Hatte ovenover deres Hovedpynt. Deres Dragt er forresten meget simpel, mest af Hvergarn, og Snittet paa deres Liv er meget kort og optrukket«.

Det er morsomt at bemærke, at han ser paa det alt-sammen med Malerens Øjne. Det værdige, stilfulde Hovedtøj har behaget ham, medens det korte Liv til de grove Tøjer i Kvindedragten ikke har fundet Naade for hans Blik.

Rørbye var ikke blot ordentlig, men ogsaa en meget flittig Mand, og han har paa sine Rejser baade tegnet og malet meget. Takket være denne Flid har Kunstforeningen ved Publiceringen af Rejsedagbogen kunnet ledsage Teksten med nogle af hans Skitsebogsblade og Akvareller, hvilket betyder, at en langt større Kreds af Mennesker nu kan glæde sig over de autentiske og fint udførte Arbejder.

Baade paa Thisted Museum og paa Folkemuseet har man et ret stort Antal Kapper af den Type, som Rørbye gengiver. Nogle enkelte ældre er af Mol og Gazeblonde, men de fleste er yngre og af Tyl og Knipling. Selve Pulden eller Huen er som oftest den sædvanlige lille tostykkede Form — Nakke og Forstykke — men medens der paa de Kapper, som er omtalt under Vendsyssel, kun er Vinger paa Sider og Nakke, er der i Thy en bred, wienerpibet Strimmel af Tyl og Knipling, som gaar hele Vejen rundt langs Yderkanten. Og nu er det, at Rørbyes Skitser paa udmærket Maade viser os disse Kapper i Brug, saadan som »Moden« krævede det omkring 1830. Piben, som gaar langs Forranden, er paa hans Billeder slaaet skraat tilbage; over Panden og lidt op ad Piben er lagt et mørkt Tørklæde, som er bundet i Nakken uden at komme i Konflikt med Strimlen der, idet den hænger frit nedenfor. Flere af Konerne — eller Pigerne — bærer her — foruden et Hagetørklæde — et mørkt Tørklæde ligesom det andet, der gaar om Hagen eller under denne og er bundet oven paa Hovedet eller i Nakken. Disse Tørklæder bevirkede, at hele den bageste Del af Pibestrimlen laa som en lidt højtsiddende Krave ned om Halsen, Fig. 4. Alt i alt kan man jo nok sige, at det var en varm Hovedbeklædning en Højsommerdag; og et Par af Kvinderne sætter i bogstavelig Forstand Kronen paa Værket, thi de

bærer oven paa Kappen den — især for Ringkøbing Amt almindeligt kendte høje, rundpuldede Harehaars-hat. Det er ikke noget sjældent Tilfælde, og Rørbye nævner da ogsaa, at de fleste har de høje Hatte paa i Kirken. De har været brugt i hele Thisted Amt, endog-saa over Grænsen til Øster Han Herred¹⁾.

Senere — altsaa efter 1830, formodentlig omkring 1840erne — aflagde man efterhaanden Tørklæderne, men selve Kappen ændrede ikke Karakter. Den forreste Pibestrimmel skulde stadig slaas skraat tilbage, men den bageste Del skulde ikke længere ligge ned om Halsen, den skulde ligeledes staa skraat bagud, og for at faa dette til at lykkes, sammenheftede man Siderne af For- og Bagstrimlen med Knappenaale. (Fig 5).

Fra Hundborg Herred har »Den gamle By« nogle Kapper, og om disse findes der i Katalogkortene gode Oplysninger fra Giverinden. Kapperne er alle af den lige beskrevne Form. Den ene er en hvid Tylskappe og brugtes til festlige Lejligheder. Den anden er af sort Tyl (en lignende findes paa Thisted Museum) og brugtes til Begravelse for nær Slægt, og endelig er den tredie en Slet-Kappe, som brugtes til Begravelser uden for Slægten. Den »slette« er med Undtagelse af et smalt Mellemværk i Pulden helt af Tyl med tre Linier langs Yderkanten af Pibestrimlen, fremkommet ved Gennemtrækning af Traade.

Et Supplement til disse Oplysninger har vi i Lærer Christensens Beskrivelse fra Mellemthy af en Begravelse i 1845 (48). Om Kvinderne siger han, at de var »i et hawelochlignende tykt Overstykke — en Kaabe uden Ærmer. De mødte ogsaa med høj Hat, men den var rundpuldet og mere langhaaret end Mændenes og lavedes mest af Harehaar. Under den bar de en lille

¹⁾ Utrykt Medd. v. Elna Mygdal.

sort — eller hvid — Kappe med brede Baand, der knyttedes i en smuk Sløjfe under Hagen«. Paa dette Tidspunkt er vi altsaa naaet saa vidt, at de store Binde-sløjfer er kommet i Brug.

Kapper af denne Type har været brugte over hele Thisted Amt, dog danner Mors en Undtagelse, idet Formen er noget anderledes her.

Til daglig Brug og for mindre velstillede har Tørklæde, lagt i Trekant om Hovedet og bundet under Hagen, sikkert været anvendt — en af Konerne hos Rørbye bærer det saaledes.

Om den øvrige Del af Kvindedragten er der ikke stort at sige. Alle Kvinderne hos Rørbye bærer hele Kjoler med lange Ærmer — Trøje og Bul ses slet ikke — dertil lysere Forklæder, dog har to af Kvinderne ikke Forklæde paa, hvorimod alle efter Tidens Skik har Skuldertørklæde lagt i Trekant med Snippen ned ad Ryggen og Enderne heftet i Tailen foran.

Rørbyes Piger og Koner er til Marked og har overvejende taget Dragtceremoniellet højtideligt. At det har været noget anderledes for andre, faar man et levende Indtryk af, naar man læser Ole Bangs Beskrivelse (49) af de gamle Havboer. Om disse hedder det, naar de gik op i Landet for at tigge sig til Føden, hvis Vejret i lange Tider havde været uroligt, saa der ikke kunde drives Fiskeri: »Kvinderne havde ogsaa (ligesom Mændene) Hoved og Hals indpakket, selv i den stærkeste Varme, men i Almindelighed gik de barfodede uden i de koldeste Vintermaaneder«. Hovedet maatte indpakkes, det var dels indgroet Vane, dels et Velanstændighedsbegreb, men med den øvrige Paa-kledning har man næppe taget det højtideligt under saa fattige Forhold.

Thy. Mandsdragten.

Ogsaa om Mandsdragten fortæller Aagaard lidt. Han siger: »Bondens Kjole er af mørkeblaat Vadmel; paa Rejser har han derover en Lærrets eller Sejldugs Kittel. Enhver har sin sorte Klædning, hvori han staar Brudgom og bruger til Sorg og ved flere Lejligheder«. Denne Lærreds- eller Sejldugskittel hører man ikke om hos andre Forfattere, men man maa vel regne med Aagaards Paalidelighed, eftersom han var paa Stedet. Iøvrigt kan man jo kun anerkende, at man har brugt saa praktisk et Klædningsstykke, der saa nogenlunde svarer til en imprægneret Frakke i Dag.

Rørbye skriver: »Mændene see ud som almindelige pyntede Karle, for det meste i Frakker, men hvad der ellers er særegent er, at en stor Deel er bestandig iført Træskoe«. Dette sidste maa man give Rørbye Ret i. Det er mærkeligt at se en Mand i lang Frakke med megen Vidde fra Bæltstedet og nedefter iført høj Hat og Træsko. Det minder næsten om den gamle Vending »høj Hat og Sivsko« — dog ikke ganske — Træsko har været brugt umaadelig meget paa Vestkysten, Støvler og Sko var saa stor en Bekostning, at de kun blev benyttede til højeste Stads, og Mændene ved Thisted har altsaa gennemgaaende ikke ment, at det var noget at slide paa et Marked.

Fra den tidligere omtalte Begravelse i 1845 — 15 Aar senere — fortælles der, at en Del af Mændene endnu brugte Knæbenklæder med Sølv- eller Metal-knapper ved Knæene og do. Spænder. Endvidere mørkeblaa Frakke med lange Skøder, som naaede næsten midt paa de lange Støvleskafter (til en saadan Begivenhed kom Støvlerne frem). Frakken havde brede Opslag, og man bar om Halsen sort Tørklæde, dertil høj Hat af groft Filt omvundet med Flor, endvidere

hvide Strømper i Støvlerne. Der staar intet nævnt om Stoffet i Knæbukserne, men iflg. Meddelelse fra Thisted Museum er alle de der indkomne af brunt eller blaat Fløjl — Manskettesbukser. Folkemuseets er ligeledes af Fløjl.

Thisted Museum ejer et stort Antal Veste fra hele Thy, men kun to af dem er enradede. Deraf kan man vist godt slutte, at de toradede har været mest yndede her. Knapantallet er varierende, men for dem alle gælder det, at der er lige stor Afstand mellem Knaprækkerne hele Vejen ned.

Baade Rørbyes Rejsedagbog og Dragtbeskrivelsen til Begravelsen er temmelig sene Foreteelser, og endnu yngre er en lille Bemærkning om Karlernes og Pigernes Kaffeballer (50). »Karlene brugte altid Halvstøvler under Benklæderne«. Vi er nu naaet op til de lange Benklæder, og om egentlig Egnsdragt er der ikke mere Tale.

Mors. Kvindedragten.

Det var for Mors et stort Held, at Provst Caspar Schade fik Lov til at virke der, thi han har efterladt et saa fortræffeligt Dokument om Morsingernes Mundart, Skikke, Klædedragter m. m., at man roligt kan sige, at Mors af denne Grund er flere Hestehoveder foran, naar det gælder om Skildring af gammel Folkeskik.

I 1807 skrev han sit Idioticon, og da det, som omtalt i Indledningen, er utrykt, bliver Afsnittet om Klædedragt gengivet her. Om Kvindedragten skriver han:

»Morsingindernes fornemmeste Stadsedragt er Skjørt og snørt Trøje med meget korte Skjød og lange Ærmer til ud paa Hænderne, meest af mørkeblaat Even-

lasting¹⁾), ellers og blommet uldent Damask og grønt Barkan²⁾). Den mørkeblaa Farve yndes meest. Nogle begynde at bruge Sirtses Trøje og Skjørt, og at have Skjørtet ovenfor Trøjeskjødet, for at faa des kortere Liv, og fæster man da et broget Silkebaand om Livet for at skjule Skjørtelinnen. Paa Hovedet bruges enten en Hue af rødt eller blaat Taft eller Tamis³⁾) og derover en hvid Nattedugs Kappe⁴⁾) med brede Kniplinger for, eller og blot en Hue af blommet Silketøj med fiin Skjægghat (se Skjægghat), for Panden en sort Fløjels saa kaldet Pandepude med Kniplinger om, der klæder ret godt, en kolørt Sløjfe i Nakken, en Rad Perler om Halsen, et hvidt Nattedugs Halstørklæde og en Sløjfe paa Brystet, og naar man ikke bruger Livbaand, et hvidt Nattedugs Forklæde. Til Beskyttelse mod Kulde og Blæst kastes et kolørt Silketørklæde om Halsen, et ditto bindes for Munden og et ditto over Panden. Brudepiger ere ligedan pyntede, naar undtages at de have bart Hoved, prydet med Baand og Blomster, og nedkjæmt Baghaar. En Brud, naar hun er Pige, ∴ har ikke faaet Børn (thi om hun er høj frugtsommelig gjør intet til Sagen) er ligeledes barhoved, men hendes Trøje og Skjørt er af sort Evenlasting eller Barkan. Saadan sort Trøje og Skjørt bruge og Barselkoner, som holde deres Kirkegang, de der gaar til Alters, følge Liig el. have Sorg, da man og har sort Silke Halstørklæde og sort Tamises Forklæde. Ved Liigfærd bruges Skjørt og Trøje af Sørgekattun eller sort hjemmegjort Tøj med hvide Prikker. Den sædvanlige

1) Iflg. Schade udtales: Overlast. Se Beskr. Fodnoten S. 7.

2) Berkan eller Barakan. Et fastvævet, tæt og uvalket uldent Tøj, som væves af stærkt tvundet Uldgarn, vel ogsaa Kammeelgarn, hvoraf det forhen ene vævedes. (Juuls Handelslex. 1807).

3) Se Fodnoten S. 7.

4) Netteldug = Mousselin. (Juuls Handelslex. 1807).

Søndagsdragt er en højrrød bunden Trøje med lange Ærmer, med eller uden Knapper for Hænderne, og derover sædvanligt et mørkeblaat el. sribet Livstykke, som foroven er snørt med en Silkelidse og Sølvnaal, et sribet Hvergarns Skjørt, og flere Forandringer, Sirtses eller Kattuns eller hjemmegjort Forklæde. Paa Hovedet en Hue af Silke eller andet Kramtøj med Skjægghat og et Tørklæde bunden for Panden, samt et andet for Munden. Halstørklædet er af hvidt Lærred, Kattun etc. Søgndagsdragten hjemme er en rød eller grøn bunden Trøje med lange Ærmer, med eller uden snørt Livstykke, blaat Vadmel's Skjørt, Hue af Kramtøj med Skjægghat, et Tørklæde for Panden og i Kulde eller Blæst ogsaa et Tørklæde for Munden, et hjemmegjort Forklæde. Mørkeblaa Kaaber, meest af ulden Damask og Evenlasting eller Tamis ere almindelige, saa og Kyser af sort Fløjel, Manskester eller andet Kramtøj med Kniplinger om, mørkeblaa eller sorte Hoser, der, ligesom Mandfolkenes, ere om Sommeren fodløse og om Vinteren hele. Til Skoe bruger begge Kjøn Heelhoser baade Sommer og Vinter. Sjældent gaaes med Skoe eller Tøfler uden ved højtidelige Anledninger.

Morsinginden, som næsten altid gaaer snørt og gjør sig ret Umage for at have en smuk Taille, vilde i sin Højtidsdragt gjøre en takkeligere Figur, naar hun ikke da iførte sig 5 eller 6 tykke Skjørter, som understøttes af Puder baade paa Hofterne og Bagen, og stumper noget ovenfor Ankelkoderne, dog maa tillige anmærkes, at disse Puder nu synes at ville gaae af Mode. Til daglig Færd bruges færre Skjørter.«

Her har vi et fuldstændigt Billede af Morsingindens Stads-, Søndags- og Dagligpaaklædning Anno 1807. Selve Dragten svarer saa ganske nøje til det, vi ved

om Skikkene paa denne Tid med Paavirkningen fra Empiremoden. Pudsigt er Schades Iagttagelser m. H. t. Kvindernes Bestræbelser for at faa kortere Liv i Højtidstragten. Man kunde tænke sig, at han maaske tog Fejl i, at de paa de hidtidige Dragter satte Skørtet over Skøddet, men hans Bemærkning om Silkebaandet, der sattes over for at skjule Linningen, tyder paa, at han har Ret.

I Schades Beretning for 1811 (51) er der kommet noget nyt til paa de 4 Aar, og det er »Kjortelen«, der til Søndagsbrug mest er af hjemmegjort Tøj, medens den til Højtid kan være af Stof, Tamis, Sirts etc. Her har vi altsaa det omtrentlige Tidspunkt for den hele Kjoles Fremkomst paa Mors — den har været i Snit som Hvergarnskjolen fra Vendsyssel (S. 12).

Fra Mors kendes der to Typer Hovedtøjer — Skæghatten og den hvide Kappe, iflg. Elna Mygdals utrykte Meddelelse kaldet Hagehat. Efter den Udvikling, der er foregaaet andre Steder, maa Skæghatten være ældst, om denne skriver Schade i sit *Idioticon* »et Slags linnede Halvkapper, som Qvinderne bruge under deres Huer, Navnet have de nok af, at de bedække en god Deel af Kjæverne«. Hans Tydning af Navnet er vist set fra et Mandfolkesynspunkt. Randers Hovedtøjet — hvis Skæg ikke blot er i Siderne, men fortsætter hele Vejen rundt i Nakken — hed saaledes »Skægtøv« (52). Af hans Udtalelser faar man dog det Indtryk, at man ikke har brugt Vinger som i Vendsyssel, Skægget laa ind til Hovedet og bedækkede en god Del af »Kjæverne« — noget i Lighed med Furhovedtøjet, Fig. 7. Noget andet er, at han kalder Skæghatten for en Halvkappe — det kan betyde, at det var en tarvelig Underhue, som bar Skægget (se Vendsyssel S. 15), og set paa Baggrund af Købstaddamernes store, hvide Kapper,

7

9.

8

10.

kan Schade jo godt have fundet ud af, at Skæghatten kun var en Halvkappe — han gentager det forøvrigt 1811. Fløjls-Pandepuden har sikkert lignet den vendsselske, men der er desværre hverken kulørte Huer, Skæg dertil eller Pandepuder bevarede for Efterverdenen paa Museerne i Thy, Mors og saa vidt vides heller ikke paa Folkemuseet.

Anderledes stiller det sig med Kapperne — Hagehattene. Ganske vist kendes de kulørte Huer, som sad inderst, ikke, men da lignende kendes fra Randers- og

Sallinghovedtøjet, er der ingen Grund til at tvivle paa, at de har eksisteret i Kappernes ældre Tid. Da de formentlig ikke har været meget mønstrede, saadan som man kender dem fra Østkysten, har man ikke gjort sig Skrupler ved at slide dem op til daglig Brug. Den hvide Kappe findes der derimod flere Eksemplarer af paa Morslands historiske Museum, og Formen er den samme, som har været brugt i Salling. De ældste har, som Schade skriver, været af Netteldug. Formen er en stor, tostykket Hue, som i Siderne er tunget stærkt frem paa Kinden. Langs Forkanten — over Issen — er en glat, ret smal, tilsyet Strimmel af Stofet med Knipling i Kanten, langs hele Underkanten i Nakken og hen til Forkanten er en bred, rynket eller lægget Strimmel — Skæg. Strimmelen foran slog man tilbage over Huen, og Skægget i Nakken og ved Ørerne blev heftet op om Huen med Knappenaale, det skulde ligge ret tæt ind til Ørerne, men staa lidt ud fra Pulden i Nakken. Kappen bandtes med Bændler under Hagen, og en syet Hagedusk af Silkebaand sattes over Sammenbindingen, Fig. 6.

Beskrivelsen af selve Kappen indlader Schade sig ikke paa, saa det er muligt, at de ældste har set lidt anderledes ud end den lige beskrevne. Maaske har de ikke haft den glatte Strimmel over Issen, thi i 1811 fortæller han, at Pandepuderne er ved at gaa af Mode, men at et Korsklæde bruges i sammes Sted »over hvilket bindes et bredt Silkebaand med en Sløjfe i Nakken; ovenfor dette Baand fæstes et andet, der dog kun omfatter det halve Hoved«. Man kan naturligvis antage, at dette har været et løst Korsklæde, hvis Sammenføjning med Kappen blev skjult af Silkebaandet, men hvordan Nr. 2 Baand har siddet maa staa hen i det uvisse. Det er rimeligt, naar man gætter paa, at

dette Baandarrangement har været en Overgangsform, indtil Kappen helt fandt den Udformning, vi kender fra bevarede Stykker.

I begge Beretninger fortæller Schade om Silketørklæder, der blev bundet for Panden og et andet for Munden, de maa have siddet omtrent som paa Thy Hovedtøjet (se Fig. 4). Fra alle senere private Meddelere ser det dog ud til, at disse Tørklæder om Hovedet ligesom Baandene gik af Brug omkring 1840erne, hvorimod Skuldertørklæderne — gerne med et hvidt Lærredsklæde under det kulørte — holdt sig omtrent ligesaa længe som Kappen. Saa godt som alle de senere Kapper er af Tyl, og Pibestrimlen har gerne Knipling i Kanten; selve Huens Puld er ofte udsyet med Trækkesyning. De fleste af de i Morslands Museum bevarede Kapper er af den senere Type; de findes i deres eget »Hus«, d. v. s. en nydelig, lille, oval Æske i Højde med Skæggets Bredde — Æskerne er overklinet med mønstret Papir.

Schade omtaler slet ikke den høje, lodne Kvindehat, hvorefter man vel nok med nogenlunde Sikkerhed kan fastslaa, at den endnu ikke var kommet frem. Det er dog en Kendsgerning, at den har været brugt paa Mors ligesom i Thy; i Museet paa Mors er et fint Eksempel, det er kommet fra Emb (Blistrup S., Morsø-Sønderherred), og det er tilmed i »Hus« — en stor, gul Trækasse med Søjler paa Hjørnerne — en hel Modens Tempelbygning.

Iøvrigt findes paa Museet adskillige gode Dragtdele fra Mors — saaledes et Skørt og Bul af Hvergarn med grønne og røde Langstriber og lille Blomst i Striberne. Fra Lødderup, Morsø Sønder-Herred, findes en mørkeblaa Hvergarnskjole i Empiresnit med lange Ærmer. Den er oversyet med Zik-zakstriber i Højden samt stive

Strøblomster i rødt, blaat og hvidt. Yderligere er der fra Lødderup en rød Stoffeskjole — af den almindelige rødviolette Slags — Snittet er fra 1830erne. Iflg. Schade yndes den blaa Farve ellers mest; det passer udmærket med Farvetraditionen i det nærliggende Salling, ligesom det ogsaa i det efterfølgende vil ses, at blaat var 1800-Tallets Farve i Klædedragten.

Mors. Mandsdragten.

I sit *Idioticon* fra 1807 fortæller Schade følgende:
 »Paa dette Sted skal mældes noget om Morsingens Klædedragt, som viser at Luxus og saa temmelig øver sit Herredømme i Bondestanden paa denne Øe. Naar den yngre Morsing, Mand eller Kar, fremtræder til Gilder i sin Hædersdragt, seer man ham iført en mørkeblaa Klædes Kjortel med runde Opslag og liggende Krave, Vest og Buxer enten af samme Tøj eller og Vest af rødt Evenlasting (udt. Overlast), Kasimir eller andet smukt Vestetøj, end og Silketøj, og Buxer af grønstribet Mansketer etc. en rund højpullet Hat med et sort Fløjels Baand om og deri et sølvblank Spænde, et broget Silketørklæde om Halsen, hvide Hoser og Støvle paa Benene, en sølvknappet Stok i Haanden, kort: Man synes at see en pyntelig Haandværksvend fra Kjøbstaden. Saaledes er og Brudgomsdragten. Næsten enhver Voxen har en saa kaldet Rejse Kjortel eller Frakke af hjemmegjort eller Kjøbetøj, og dertil en pyntelig Vest, som ovenanført. Denne Dragt har Rang næst efter den foregaaende. Blanke Knapper, helst gule, fortrænge efterhaanden Kameelhaars-Knappene.

Den daglige, saavel som Søndagsdragten er en lang mørkeblaa eller hvid Vadmels Kofte kaldet Trøje, som kun mangler Opslag for at kunne kaldes Kjortel, en

kort Vest (naar undtages gamle Mænd, ere Morsingbondens Vest saavel til daglig Brug, som til Stads, kort afsnittede med Overslag, ligesom for stakket siden var højeste Mode iblandt de Fornemmere) af blaat Vadmel, sribet Tøj etc., Buxer af gule Skind, hvidt, eller sort Vadmel, grønstribet hjemmegjort Tøj og deslige, i Almindelighed mørkeblaa eller hvide Hoser, som om Sommeren ere fodløse med en broget Kantning uden om, men om Vinteren hele. Beslagne Træskoe ere det almindeligste Fodtøj baade om Søn- og Søgnedag, dog bruges og stundom Skoe eller Støvle, naar man vil rejse et Sted hen. I koldt Vejrlig bruges paa Hovedet en rød eller sribet ulden Hue, eller en rund Hat bred eller smalskygget med et sort Silkebaand om. Bomuldshuen, som til Hæders bæres under Hatten, begynder at gaae af Mode, siden man ser, at andre kaster Parykken. Den slemme Vane at indpakke Hovedet formeget (f. e. med Hatteslag og der ovenpaa en Hat eller ulden Hue, eller og med Bomuldshue, Hatteslag og Hat, end og i skikkelig Vejrlig) synes nu den mandlige Ungdom at ville forsage«.

Hatten med Baand og Sølvspænde omtales og ses hos Lønborg Friis, og har formodentlig været brugt i Thy ogsaa. Her fortælles ligeledes om Indpakningen af Hovedet, som kendes saa godt fra de fleste gamle Beskrivelser. Omtalen af Bomuldshuen til Hæders understreger blot, at Kramvarerne saa afgjort var det fineste fremfor en hjemmestrikket ulden.

Det er ganske morsomt at faa Definitionen paa Kjortel og Trøje fra et Menneske, der har levet paa den Tid og saaledes faa fastslaaet, at det kun er de manglende Opslag, som gør, at det kun er en Trøje og ikke en Kjortel.

Den afsnittede Vest med Overslag kan næppe være

andet end den almindelige korte Vest uden Skøder, og Overslaget maa betyde, at den er toradet i Lighed med den, F. C. Lund's Morsingbonde er iført (54). Trøjen og Bukserne, som denne Mand bærer, er sikkert af Skind og Vesten af Vadmél. Paa Museet findes flere Veste af lignende Form. Af otte saadanne landlige Veste er de syv toradede med henholdsvis 5, 6, 7 og 8 Par Knapper samlet paa ca. nederste Halvdél, endvidere et Sæt foroven, undertiden med endnu et Sæt anbragt paa Brystet til at knappe Revers'et eller Overslaget ud paa. Paa et Par af Vestene skraar Knaplinien indad mod Midten forneden ligesom paa Lunds Billede. Naar Schade i 1811 siger, at flere ikke blot i kostbarere Tøj, men ogsaa i Snit »røbe en Stærkere Higen efter at følge de Fornemmeres Moder«, er det selvfølgelig rigtigt; det var Begyndelsen til en vis Udligning af Standsforskellen, som man dog ikke kan vente, at Schade, trods al sin Klogskab, kunde forstaa endsige anerkende.

Viborg Amt. Salling. Kvindedragten.

Man finder maaske, at det havde været mere korrekt at følge Traps topografiske Amts-Rækkefølge, men der er saa store Lighedspunkter mellem Dragten paa Mors og i Salling, at det af den Grund er naturligt at følge Dragtligheden.

I Salling og Fjends Herred har man brugt samme Form paa Kapperne, som den, der kendes fra Mors (se S. 30 f. f. og Fig. 6). En Meddelelse fra Fru Else Christensen, Skive Museum, viser, at man ligeledes der har brugt en Silke- eller Sirtshue under Kappen, men af Underhuer er der ikke indkommet nogen til dette Museum, derimod er der nogle Stykker paa Folkemuseet. Samme Meddeler fortæller, at Kapperne var

for Konerne, medens Pigerne skal have brugt Silkehuer. Naar Pigerne gik ud, havde de et lyst, broget Hovedtørklæde paa, det var lagt i Trekant og knyttet under Hagen, ældre Kvinders Tørklæder var sorte til Udebrug. Hvis Christen Dalgaard's (55) Gengivelser er korrekte, har Pigerne ogsaa brugt et sammenfoldet Tørklæde lagt om Huen og let bundet i Nakken, samt, iflg. en anden Gengivelse, Tørklædet lagt over Huen og knyttet paa Issen.

Baade paa Skive Museum og paa Folkemuseet findes nogle Kapper med løs Snip i Stedet for det glatte, tilsyede Stykke over Panden. Endvidere er der paa Folkemuseet nogle Sallingkapper, hvis Nakkeskæg er delt, ligesom det var i Hjørring Amts næstsidste Periode. Det svarer ganske godt til Fru Langballes (56) Meddelelse om, at Kappen blev forsynet med Hage- og Nakkesløjfe — Afstanden mellem Piberne gav Plads til Nakkedusken; senere, da de voksede sammen, har man brugt Sløjfen i Nakken oven paa Skægget alligevel.

I Salling kender man ikke til Brugen af den høje Kvindehat (57), saadan som Tilfældet er i Thy, paa Mors og i Hardsyssel, hvorimod Tørklæder bundet paa forskellig Maade over Kappen kendes fra Chr. Dalsgaard's Billeder.

Gudmund Schütte (59) kommer ind paa Definitionen: »Jysk Kappe«, »Skægghat« og »Hagehat«. Han skriver: »Ejendommelig for Kvindens Hovedtøj, den saakaldte »jyske Kappe«, er Brugen af udestaaende Kniplingsstrimler eller Vinger. Et saadant Hovedtøj kaldes paa Mors, i Ty, Vendsyssel og Ommersyssel (Støvring) for »Skjægghat«, i Hardsyssel for »Hagehat«. Det er rigtigt, at man sædvanligvis kaldte Vinge-kappen for Hagehat i Hardsyssel (60). Vinge-kappen,

Hagehatten og den jyske Kappe er saaledes Betegnelsen for omtrent den samme Hovedbeklædning med de smaa Variationer, som de forskellige Egne havde. Skæghatten derimod er noget andet. Det vil være rigtigst at bruge denne Betegnelse om en broget Hue med tilsatte Vinger eller Skæg, se iøvrigt Udviklingen fra Skæghat til Kappe under Hjørring Amt.

Hos Gudmund Schütte findes en Beskrivelse af Sallingdragten. Det er Fru Pastorinde Langballe, der fortæller om den. Hun fremhæver, at »det stribede Bomuldsspencer« — altsaa Bullen — havde Rygpude for at hæve Skørtet; netop saadan et Par Buller med »Fyld« bagi findes paa Folkemuseet, de stammer fra Salling. Ved Bullerne maa det bemærkes, at den overvejende Del har haft smalle Remme over Skuldrene, fastsyede i Ryggen og til at binde fast til Forstykket med en broget Sløjfe. Dette Træk findes ogsaa i andre Egne, men det har især været meget brugt i Salling.

Man har brugt de røde Bindeærmer til Dagligdragten ligesom de fleste andre Steder, men ellers har man særlig holdt af blaat, ligesom Tilfældet var paa Mors. Fra Salling, og muligvis Egnen lige omkring, kan man virkelig tale om en Ejendommelighed i selve Stoffet; man har yndet det »urteprikkede« Tøj. »Urtepottetøj«, som det ogsaa kaldes, har lærredsvævet Bund og ensartede, stiliserede Blomster, som hæver sig over Bunden i andre Farver (61). Bunden har sædvanligvis været blaa i Salling, Blomsterne gerne røde, undertiden med hvidt og lysere blaat. Man maa dog ikke tro, at urteprikket Tøj udelukkende har været brugt i denne Egn, det har med forskellige Variationer ogsaa været meget udbredt paa Sjælland, medens det alle andre Steder — bortset fra Salling — har været benyttet ganske undtagelsesvis (62).

Salling. Mandsdragten.

Hos Gudmund Schütte findes et Billede af en Sallingbo, hvis Dragt ikke nævneværdigt adskiller sig fra dem, vi kender andre Steder fra. Manden her er bl. a. iført toradet Vest, hvis Knaprækker tilsyneladende løber lidt indefter forneden. En Vest, hvor dette er endnu mere udpræget, findes i Skive Museum. Den er af urteprikket Hvergarn, blaa Bund med rødt Mønster.

Viborg Amt. Fur. Kvindedragten.

Der er mange, som har følt Trang til at beskæftige sig med Dragten paa den lille Ø, Fur. Hvis man læser Hans Kyrres Beskrivelse (63), finder man de fleste af de andre Forfatteres Citater.

Kyrre fremdrager de store Uoverensstemmelser mellem de forskellige Forfattere, men hævder dog samtidig, at man med de vekslende Aarstider har haft forskellig Dragt, saa Aarsagen til en vis Grad maa søges her. Det siger imidlertid sig selv, at naar der mellem Pontoppidans (64) og Kruses (65) Beskrivelser af Brudedragten ligger et Tidsrum af ca. 100 Aar, er det udelukket, at Dragten har holdt sig uforandret saa længe.

Hans Kyrre giver en ret udtømmende Redegørelse for Sommer-, Vinter-, Hellig- og Højtidsdragten. Men da det hele aabenbart for en væsentlig Del støtter sig paa Tegninger, udførte af en døvstum Pige, Else Bjerregaard paa Fur, maa Dragtbeskrivelsen korrigeres, da der er fremkommet nogle Misforstaaelser.

Det er interessant at lægge Mærke til, at grønt har været en meget brugt Farve paa Fur. Allerede Pontoppidan fortæller i 1769: »Bruden er klædt i grøn

friseret¹⁾ Trøje og Skiørt«. Hammerich (66) taler om grønt Livstykke, og Kyrre fortæller, at Kvinderne brugte grøn, strikket Trøje med lange Ærmer — en lignende findes paa Folkemuseet fra Nederby. Naar nu Kyrre siger, at dertil brugtes »en Bul af samme Stof, men en mere blaalig Farve«, er han vist ude i Fejltagelserne, for strikkede Buller oven paa strikket Trøje har man næppe brugt. Derimod er det grønne meget rigtigt, selv om man dog vist ikke har taget det helt saa højtideligt med Nuancerne som Kyrre. Paa Folkemuseet findes en grøn, hjemmevævet Bul med lille Skød bagpaa, den er netop fra Bjerregaarden, hvor den omtalte døvstumme Pige var fra. Paa Mors Museum findes en hel Furdragt, hvor Bullen er af grønt Damask med Skød hele Vejen rundt; her er tilhørende lange, mørkegrønne Vadmeldærmer i Stedet for de strikkede. Endvidere et stærkt foldet Skørt af svært, hjemmevævet Tøj, blaa Bund med diskrete Striber i rødt og grønt, Helhedsvirkningen er mørk; et Stykke fra Underkanten er tilsyet et mønstret, grønt Silkebaand. Mørkt, uldent, ternet Forklæde.

Kyrre siger, at Skørtet er mørkebrunt i Sommerdragten og omtrent lige saadan i Vinterdragten, men mørkegrønt i Helligdagsdragten. Saadan er Farverne maaske paa Tegningerne, men Kvinderne har selvfølgelig ikke gaaet nøjagtig ens, det har de ikke gjort nogen Steder — man har fulgt en vis Tradition, og paa Fur var det grønt, der var fremherskende, især til Bul og Trøje, samt blaa, brune og grønne Farver til Skørt. Man har ligeledes holdt sig til de lange Ær-

¹⁾ Kyrre citerer Pontoppidan, men skriver »tresseret«. Stoffet er aabenbart en Art Flonel af den tarveligere Kvalitet, der i Juuls Handelslex. 1807 beskrives: »Friseret Flanel kaldes det, som efter Kradsningen friseres (Luen — 2: Luven — paa Retten kruses ved Gnidning og snoes i smaa Knuder)«.

mer ligesom paa Mors. Endnu en Ting — Bullerne har ofte haft de smalle Remme over Skuldrene, der foran bandtes til Forstykket med en Sløjfe. Bullen var til at snøre foran, Snøringen skjultes af det brede Forstykke, som hægtedes paa den ene Side, det var kantet foroven med et bredt, mønstret Silkebaand. Naar der brugtes Trøje og Skørt eller hel Kjole, har Udringningen været stor ligesom Bullernes, og Skuldertørklædets forreste Ender stoppedes inden for paa Brystet. De her nævnte Smaadetailler knytter sig nærmest til de yngre Dragter.

Om Sommerdragten siger Kyrre, at Forklædet var »knap saa langt som Skørtet og sluttede af foroven med en bred Bort i Højde med Armhulerne«. Det er tydeligt, at han har taget Fejl paa Tegningen, hvor Konens Bul foroven afsluttedes af det mønstrede Baand, som lige er omtalt; det er intet »Smækforklæde«, det kendes ikke i Folkedragterne andet end til Høsttøjet (67).

M. H. t. Hovedtøjet var Furbokvindens temmelig beslægtet med den tidligere beskrevne Skæghat. Man har brugt en lille mørk Silke- eller Sirtshue; den, som hører til Furdragten paa Mors Museum, er af brocheret Silke i sort og violet (har muligvis været til Halvsorg). Den er tostyks og har smaa, syede Læg i Nakken, fastsyet Nakkesløjfe og tilhørende Hagedusk. Dertil hører Skægget, af Elna Mygdal i utrykt Meddelelse benævnt »Skægter«. Skægget er to Strimler af Mol og Knipling, som anbragtes paa sædvanlig Maade ved Ørerne ved Hjælp af indvendige Lærredssnipper. Paa Kvindefotografierne i Kyrres Bog bæres der et sammenlagt, broget Silketørklæde lagt om Hovedet, saadan som det var brugt paa Thy — dog uden at berøre Skægget, se Fig. 7. Til Skæghatten har ogsaa

været brugt Tørklæde lagt under Hagen og bundet oven paa Hovedet med Enderne hængende løst ned. Til Dagligdragten brugte man ikke »Skægter«, men Tørklæder om Hovedet over Huen.

Kyrre har opfattet de store Skæg paa Huen ret pudsig. Han siger: »Den hvide Brystdug (Skuldertørklædet) var forsynet med to vifteformede Vinger, een paa hver Side af Hovedet. Om Halsen havde de et smalt Silketørklæde, der bandtes under Hagen i en lille Sløjfe«. Han har ikke kendt noget til andre Dragter, saa derfor har han opfattet Skægget paa Tegningen som Vinger hørende til Tørklædet, det smalle Silketørklæde, der bandtes i en Sløjfe under Hagen, eksisterede ikke, det er Huens Hagesløjfe, han har faaet til et Tørklæde.

Det synes, efter de forskellige Illustrationer, at hvidt Skuldertørklæde har været meget brugt til Stads, men maaske er det Kirkedragterne, man bærer, til daglig har man anvendt mørkere Tørklæder.

Som tidligere nævnt (S. 7), har man paa Fur brugt at slaa det yderste Skørt op om Hovedet til Sorg; en Tegning af en saadan sørgende Furkvinde har Else Bjerregaard ogsaa givet os (68).

Fur. Mandsdragten.

Her maa man næsten helt og holdent støtte sig paa de forskellige Beskrivelser og Illustrationer, der foreligger.

Baade St. St. Blicher (69) og Hammerich (70) har opnaaet at se Mændene med den grønne Hue, kantet med Pelsværk, og da der hos Kyrre baade er et Fotografi og de tidligere omtalte Tegninger, hvor Mænd er iført Huer med Pelskant, maa det vist fastslaaes, at

det har været en meget brugt Hovedbeklædning gennem et længere Tidsrum. Den pelskantede Hue træffer man paa i Skifter fra andre Egne ogsaa, men samtidig ved man paa de Steder, at Topluen har været brugt — i alle Tilfælde senere, men det hører man ikke noget til paa Fur, maaske har Furboen adskilt sig lidt fra Bønderne i andre Egne, hvad Hovedbeklædningen angaar.

Trøje og Knæbukser af Skind har været brugt her, ligesom de fleste andre Steder, i den daglige Dragt. Ellers har de mørke Farver — grønt, graat, brunt og blaat været brugt i Mandstøjet, svarende til de dæmpede Farver i Kvindedragterne. F. C. Lund (71) gengiver en Mand i Furbo Kirkedragt. Den yderste Trøje naar knapt til Knæet og svarer ikke til Tegningerne hos Kyrre, hvis Trøjer er meget kortere, hvilket skyldes, at de er fra en senere Tid. Lunds Billeder viser, at Manden, foruden den lange Trøje, bærer to Veste — den ene aaben, den anden knappet, begge toradede. Baade Pontoppidan (72), St. St. Blicher (73) og Kruse (74) taler om 2—3 Veste under Trøjen til Kirke- og Bryllupsbrug. Niels Blicher omtaler Brugen af fire forskellige Klædninger over hinanden i Lysgaard Herred og tilføjer, at Dragten omtrent var den samme i hele Nørrejylland. Nu er det ganske vist den fineste Stadsdragt, der er Tale om, og til denne hængte man gerne mange Lag paa sig (se Kvindedragten paa Mors), man har dog næppe nogen Steder brugt de mange Klædningsstykker saa sent som paa Fur, og de har — som nævnt i Helhedsomtalen — sikkert været forbeholdt de velstaaende Bønder.

Hammerich taler om Pludderhoser og Kruse om Amagerbukser, men det er øjensynligt, at begge mener de hvide Overbukser af Lærred, der høres om andre

Steder (75-76). Ifølge en Meddelelse fra 1821 (77) skulde det være Skik, » . . . at Mændene ved Højtideligheder, Bryllupper, Barsler etc. bruger Overbuxer af Lærred eller andet tyndt Stof, som alle Mandfolk aftrække, forinden de gaa til Offers«. Ogsaa i dette Antræk har som nævnt S. 19 Else Bjerregaard tegnet en Furbo (78).

Endelig er der Hoserne, om hvilke alle — undtagen Hammerich — er enige. Han siger nemlig, at Mændene brugte hvide Strømper, medens de øvrige alle taler om blaa, brune og sorte — selv Lunds Furbo har sorte Strømper. Det er muligt, at man i en kort Periode har brugt hvide Hoser under Paavirkning andet Steds fra, men man kan vist ellers godt regne med, at de mørkere Farver bedre har harmoneret med det øvrige.

Træsko har sikkert, ligesom i de andre vestlige Egne, været den mest brugte Fodbeklædning (se Illstr. hos Kyrre og Lunds Furbo).

Lysgaard Herred. Kvindedragten.

Der findes nogle temmelig grundige Beskrivelser af Folkedragten i Lysgaard Herred, og det er Aarsagen til, at Herredet ogsaa her bliver særskilt omtalt. Det er saa heldigt, at der netop fra Hjertet af Jylland baade er en Omtale af Dragten fra 1795 — Niels Blichers (79) og en fra 1840 — E. Molbechs (80).

Den Forandring, som Dragterne paa de 45 Aar har gennemgaaet, er stor. Men det er den samme Udvikling, der er sket i andre Egne. I 1700-Tallet skulde Skørterne i Stadstøjet være sribede eller afstikkende i Farverne, og Trøjen skulde helst være grøn. Med 1840erne har vi omtrent forladt Folkedragterne, man bærer Hvergarnskjole, kun Hovedtøjet hører stadig til

Festdragterne. Blicher fortæller, at til Stads brugte Pigerne broget Silkehue med opstaaende Kniplinger og en kulørt Silkesløjfe i Nakken, medens den gifte Kones eller Enkes Hue var af sort Fløjl med uægte Guld-Galloner om, den havde ligeledes opstaaende Kniplinger. Her kan næppe være Tale om andet end Skæghatten, der formodentlig ogsaa her har haft fladt Skæg — i Modsætning til Vendelboernes Vinger. I 1840erne har man forlængst svigtet Skæghatten til Fordel for den hvide Kappe. Om dette siger Molbech: »... en hvid, klar, ganske glat Kappe paa Hovedet, undertiden med en lille Snip, ellers som oftest med Korsklæde over Panden, og en Hagekappe (Skiaeghat) af brede, rynkede og pibede Strimler ved Ørerne; til daglig Brug gaae Alle med Kapper af lyserødt Bomuldstøi, med en rundt omgivende Strimmel...«. Den lyserøde Dagligkappe af Bomuldstøj er sikkert rigtig nok. Man møder dem af og til i forskellige Egne, de er af Sirts, og den »omgivende Strimmel« er wienerlægget. Derimod er Beskrivelsen af Stadskappen noget uklar, men den synes nærmest at have været en Kappe i Retning af den, som kendes fra Vendsyssels næstsidste Periode, thi havde den været af Form som Sallings, vilde han velsagtens have talt om en bred Strimmel, der gik helt rundt i Nakken, og ikke om Strimler ved Ørerne. Ganske sikker paa Molbech kan man nu ikke være, for efter en Beskrivelse af Sjællændernes Solklæde, der staar frem for Ansigtet, og en Tilføjelse om, »at Fruentimrene i Sønderjylland bruger et lignende, som de kalder Skyg'«, tilføjer han, »men Vendelboernes Pandeskyg' af sort Fløil eller Plyds er uden Tvivl et Slags Kyse«, og det kan man i alle Tilfælde fastslaa, ikke er rigtigt.

Lysgaard Herred. Mandsdragten.

Som nævnt under Fur fortæller Niels Blicher om de fire Klædningsstykker over hinanden, som Mændene brugte til Stads. Han siger: »... næst Skjorten en Brystdug uden Ærmer; derover en Trøje; ... over denne en hvid eller blaae Ullenskjøtt ... og udenom endnu en mørkeblaae Vadmel eller Klædes Kjøle«. Om »Ullenskjøtt« siger Molbech: »... Uldenskiøt, en jydsk Benævnelse paa Bøndernes Dagligkiøle, eller det, man egentlig i Siælland kaldte Trøje hos Mandfolk ...«.

Paa Molbechs Tid er der indtruffet store Forandringer, idet Kjol'en til ældre er blevet længere, har faaet Krave og to Rækker Knapper, medens den til yngre er forvandlet til en kort Trøje, ligeledes med Krave og to Rækker Knapper. Endelig er man gaaet over til lange Benklæder — Tilslutningen til Bymoden er omtrent fuldbyrdet.

Ringkøbing Amt. Kvindedragten.

I Elna Mygdals Omtale af Dragterne i Hardsyssel (81) faar man samtidig lidt af en Oversigt over, hvad der har været skrevet om Klæderne i denne Egn før. Elna Mygdal har baade citeret Fortegnelsen fra Sir over Ane Jensdatters (82) Gangklæder, Dreyers (83), Falbe-Hansens (84) og Lærer Sørensens (85) Meddelelser om Dragter, hvorfor det ikke skal behandles nærmere her.

Louise Ottesen (86) har, med F. C. Lunds (87) Ringkøbingpige som Forbillede, beskrevet Kvindedragten fra Hardsyssel. Hun siger dog selv i sin Indledning, at det ikke skal være en kulturel Udredning af Dragterne, men en Hjælp for dansk Ungdom, der dyrker Folke-dans.

Gudmund Schütte (88) støtter sig næsten udelukkende til Elna Mygdal, og det maa siges at være klogt i Betragtning af de meget faa Klædningsstykker, der er indkommet paa Museerne.

H. P. Hansen (89) holder ikke rigtig af den megen Tale om Folkedragt, han siger, at der ikke har været en speciel egnspræget Dragt for Ringkøbing Amt. Det passer nu næppe, og det vilde da ogsaa have været mærkeligt, om Hardsyssel i dette helt adskilte sig fra det øvrige Land. Selvfølgelig kan man godt forstaa lidt af H. P. Hansens Irritation, der i væsentlig Grad gælder dem, som har anerkendt Lunds Ringkøbingpige som Forbillede for alle andre Dragter paa Egnen. Som allerede tidligere nævnt er det en forkert Opfattelse, naar man mener, at man har gaaet aldeles ens klædt inden for mindre Landomraader. Det er Smaatingene paa Dragterne, der har givet Egnspræget — Detailler, som en eller anden har taget op fra Bymoden, eller fordi de mere tilfældigt har syntes, det var kønt, det har andre inden for det lille Samfund ogsaa ment, og derved er det blevet optaget i Dragten og fortsat i denne gennem et længere Tidsrum, men det meste af den Slags hviler der desværre et Mørke over. Selve den høje Kvindehat, der var udbredt i Hardsyssel og Thy med Mors, men ikke i saa nære Egne som Fur og Salling, giver i sig selv et Bevis paa Dragtskikkens Afgrænsning — en Afgrænsning, som formodentlig ikke blot gjaldt Kvindehatten, men ogsaa andre Forskelligheder i tidligere Tid, Fig. 8.

I Hardsyssel — ligesom det genhemgaaende konstateres overalt — blev de mørkere Farver foretrukne i 1800-Tallet. En Meddelelse fra Velling, Hind H. (90), oplyser, at »Kvindernes Klædedragt var mørkeblaat Vadmel's Liv, nedskaaret som sædvanlig, femsels (fem-

skaftede) mørkeblaa eller sorte Skjorter og høje, sorte Karlhatte«.

Ane Jensdatter (91) var født 1701 og døde 1771, denne gamle Dame har været mere livlig klædt, idet hun baade har haft et hvidt, et rødt og et rødt-blaat Skørt samt en rød Sirtses Trøje med 6 Sølvknapper og en brun Klædes do. med 7 do. Knapper. Da man havde sit Tøj længe, maa man vist gaa ud fra, at noget af det er fra Ane Jensdatters Ungpige dage. Elna Mygdal mener, at de røde Strømper, som Pontoppidan i 1769 (92) omtaler, at Kvinderne brugte i Skodborg og Vandfuld Herreder, ikke hører denne Tid til, men hidrører fra en ældre Indberetning. Dette passer godt med Ane Jensdatters muntre Farver og iøvrigt med Meddelelser om Dragt i ældre Tid. Den Opfattelse af Farvefordelingen, som vi i Dag har fra de forskellige Egne, er nærmest baseret paa vort Kendskab til Dragterne i Slutningen af 1700-Tallet og første Halvdel af 1800-Tallet, hvor man endnu til en vis Grad kunde tale om Folke dragt. Stadsdragten har uden Tvivl frembudt et mere broget Billede i tidligere Tid — ogsaa for de vestlige Egenes Vedkommende.

Karen Thuborg (93), der er født 1849, fortæller, at hendes Bedstemor i Harboøre brugte stærkt nedringet Liv med korte Ærmer, og derunder havde hun en rød strikket Trøje med lange Ærmer, eller ogsaa brugte hun Mamelukker — strikkede Underærmer. Om Halsen havde hun Kejserindetørklæde¹⁾, som var stukket ind under Kanten af Kjolelivet. Endvidere havde hun uldent Forklæde over Skørtet, og »som andre gamle Koner brugte hun paa Hovedet en ulden, strikket Lue,

¹⁾ Et højrodt Kramklæde, undertiden med trykte, gule eller hvide Blomster. E. T. Kr. Jydsk Almuelev III, 309.

der blev bundet under Hagen med brede, flettede, frynsede Baand«.

Efter Meddelelsen fra Velling havde man vist, tidligere end Karen Thuborgs Bedstemor, i det hele taget brugt de uldne Luer til daglig »med en ulden Pølse om Kanten«. I samme Beretning fortælles der, at til Hellig brugte man Sirtses Huer. Skæg eller Vinger nævnes ikke i Forbindelse med Huerne, hvorimod den høje Harehaarshat omtales baade her og hos Karen Thuborg. Denne sidste fortæller ogsaa om sin Bedstemor, naar hun var i Stadstøjet. Skønt Kjolen, der beskrives, er i høj Grad præget af Empiremoden, virker Beretningen saa fornøjelig i sin Blanding af Mode og gammel Tradition, at den skal gengives her.

»Naar Bedstemoder var i hendes Stads, syntes vi, at hun var fin. Hun havde blandt andre en grøn Kjole, der var nedringet i Halsen baade for og bag; om Halsen havde hun et brunt Atlaskes Klæde, der holdtes fast fortil med en stor Sølvnaal. Livet sad glat og blev snøret fortil fra nedden opad med Silkesnore, som endte i to lange, svære Sølvnaale, der, naar Silkesnorenes Ender var bundet i Sløjfe, hang og dinglede paa hendes Bryst. Ærmerne naaede knapt til Albuerne og var med smaa høje Rynker syet til Ærmegabene. Underærmerne var snævre og naaede helt ud til Hænderne. Bæltet var af Glimmer (Possementarbejde)¹⁾ og holdtes med et Sølvspænde.

Skørtet var grønt som Livet og var meget snævert og kort, forneden var der en Strimmel brun Silke af en Tommes Brede og paa Vrangside en Skoning. Over Skørtet havde hun Silkeforklæde. Naar hun en Højtidsdag skulde vandre til Kirke i denne Dragt, iførte hun sig Pelskaabe med to Slag om og hægtede den

¹⁾ Snarere et metalindvirket Silkebaand.

med tommestore, flade Sølvhager, tog paa Hovedet sin høje, laadne Silkehat (?), der lignede en Mandfolkehat, og tog Træsko paa Fødderne, men bandt sine Sko i et Klæde for at tage dem paa, inden hun gik ind i Guds Hus«.

Til denne lille sidste Spareforanstaltning skal der lige tilføjes, at Pontoppidan et lille Hundrede Aar forinden fortæller om Kvinderne i Skodborg og Vandfuld Herreder »... men af Sparsomhed, naar de gaae til Kirke, tage de Strømper og Tøfler under Armen, og gaae barfodede, indtil de komme til Kirkegaarden, da tage de dem paa, og siden tage dem af igien, naar de gaae hjem«. Da disse Oplysninger, som nævnt, muligvis hører til en ældre Indberetning, er Traditionen sikkert gammel.

Om Kapperne — altsaa de hvide Hagehatte — staar der fra Velling, at (94) de »... bestod af en glat Puld med en bred Blonde foran, der hos de gamle Koner var kruset og faldt ned over Haaret, men hos Pigerne var det en glat Blonde, der stod mere ud ad. Saa var der et Nakkeskjæg af en Haands Bredde, som var lagt i Piber og omtrent i Form som en Duehale, men stod op ad. Foran var der ved hver Kind et Stykke kulørt Baand, som sad oven paa Nakkeskjægget, der naaede med sine to Forsider helt om foran. Kappen var bunden med et lille hvidt Bændel under Hagen, men oven over var anbragt en lille kulørt Sløjfe«.

Disse Kappers Form har varieret baade efter Tiden og Stedet. De ældste var af Mol og med Knipling eller Gazeblonde i Kanten, og da var Pibestrimlen i Sider og Nakke ikke saa bred. Her — ligesom i de andre Egne — voksede Strimmelen stærkt i Kappens sidste Tid, især efter at den høje Kvindehat var gaaet af Brug — de fleste havde aflagt den før 1860. Paa dette

sene Tidspunkt lignede Kapperne i det nordlige af Amtet meget de vendsysselske Kapper i deres sidste Periode, det nordlige Hardsyssels Beboere regnedes for at være rigere i Klædedragten, end man var i den øvrige Del af Amtet (95).

Ringkøbing Amt. Mandsdragten.

Elna Mygdal (96) har en Afbildning fra Herning Museum med en Mand iført det røde Hatteslag, som man stadig møder i gammel Dragt, samt rød, toradet Trøje, sorte Manskettesbukser, hvide Strømper og Træsko. Fra et Skifte efter en Fæster under Estvadgaard Gods (1719—25) ligesom i Skiftet efter Christen Jacobsen i Sir (98), faar man lidt Underretning om de afdødes Fremtoning i levende Live. Uden ellers at ville gennemgaa de øvrige Dragtdele, er det værd at bemærke, at saavel Fæsteren fra Estvadgaard i Ginding Herred som Christen Jacobsen i det tilgrænsende Hjerm Herred har haft henholdsvis Hue med Ræveskind og Ræveskindshue. Disse Huer eller Kabudser med Ræveskind har vi mødt andre Steder før i 1700-Tallet, hvor de synes at være ret jævnlig forekommende. Som det vil erindres, var Ræveskindskabudsen meget brugt paa Fur i 1800-Tallet, men som der nævnt danner Fur en Undtagelse, da vi ikke kender Topluerne derfra. Den røde, graa, blaa eller sorte Toplue var oprindelig Nathue, og til dette Brug var den ganske uundværlig, da Opvarmningen af Rumene var saa vanskelig og besværlig, at Træk og Kulde ikke kunde undgaas, saa længe man ikke var begyndt med de lukkede Alkovesenge. Topluen er ikke nævnt i de omtalte to Skifter og heller ikke ved en Gaards Bortfæstelse i 1781 (99) i Ginding Herred.

Derimod husker C. Møller (100) fra sin Barndom i Borbjerg Sogn i Hjerm H., at adskillige gamle Mænd brugte den røde Toplue. Yderligere nævner han, at de var iført Skindbukser og Skindærmer (formodentlig hele Trøjer), og at Vadmestøjet var det gængse til Stads. De bedre stillede kunde til Fest komme i Fløjlsvest og Fløjlsbukser (Manskettes). Vesten kunde have indtil et Dusin Sølvknapper, Bukserne havde Sølvspænde forneden. Samtidig fortælles imidlertid, at Strømperne gik oven for Knæet og fastholdtes med et Strømpebaand mellem Knæet og Læggen. Da Buksebenene gik neden for Knæene, kan det ikke tænkes, at Sølvspænderne har været skjulte af Strømperne, lige saa lidt som Sølvknapperne skjultes (se S. 7), her maa være Tale om Søndags- og Dagligdragt.

Karen Thuborg (101) beskriver et Møde med en gammel Gaardmand, som var i Folkedragt og med Knæbukser, og paa Hovedet havde han en rød Pikkell (Toplue).

Falbe-Hansen (102) afbilder en Gaardejer fra Gudum, Skodborg H., fra ca. 1850. Ogsaa han er i gammel Dragt med Manskettesbukser, Sølvknapper og Spænde ved Knæet og Toplue. Evald Tang Kristensen (103) fortæller om en gammel Mand i Vedersø (d. 1848), at han holdt de gamle Skikke i Hævd, hvad hans hvide Vadmelsbukser og den røde Toplue vidnede om.

Det er, som om Topluen i 1800-Tallet har faaet en udvidet Betydning. I 1700-Tallet ser vi ikke Huen saa meget i Skifterne, medens man senere forstaar, at den ligefrem er blevet et Symbol, idet Karlen paa sin Bryllupsdag — under varierende Former i de forskellige Egne — bliver iført Topluen som Tegn paa, at han nu er Mand (104).

Træsko var ogsaa her det daglige Fodtøj, og om Sommeren gik mange blot i Stunter.

Aalborg Amt. Kvindedragten.

Fra Himmerland og Kjær Herred er der ikke saa faa Dragtdele indkommet paa henholdsvis Folkemuseet, Aalborg, Hobro og Aars Museer. Til Gengæld er de skriftlige Kilder ikke saa mange. Dog faar man et helt godt Skøn over Dragterne, naar man lader de to Ting supplere hinanden.

Det er tydeligt, at Klæderne har været livlige, og rødt i Kvindedragten til daglig har været meget brugt. Saadan skriver Brøgger i Ravnkilde, Aars Herred (105): »De daglige Klæder paa denher Side Fjorden var altid røde eller rødtribede med brede Striber, altsaa en rød Lue, et rødt Bul og en højkrødd strikket Trøje med Ærmer, som gik til midt paa Armen«.

I et Skifte fra 1788 efter Inger Marie Sørensdatter, Aarestrup, Hornum H., er følgende Gangklæder nævnt (106): »1 sort Stoffes Kiol, 1 rød og blaa sribet Bult af 4 hullet Tøy, 1 hvid bonden Trøje, en rød Trøje, 2 Kartuuns Forklæder, 2 trykket og sribede Forklæder, . . . 1 Snørliv, 1 Kartuuns Kaabe, 1 blaa Stakkars Trøye, 1 hjemgiort sribet brun Trøye, 1 blaa Barukuuns Trøye, 1 grøn do., 1 grøn ulden Damaskes do., 1 Kartuuns Livstykke, 1 hjemgiort hvid og blaastribet Skiørt, 1 blaa ulden Damaskes Kaabe med Sølv Hager, 4 forskelligt farvede Skiørter, 1 sort Fløyels Hue med Guldtakker, 1 Silke do. med do. Takker, 4 andre Huer i Silke og Damask, Fløyels Pandestykker, Skieghatter, Liiner med Kniplinger, Halværmer med do.« Det havde været rart at vide, hvordan de fire forskellige Skørter har set ud, men sandsynligvis har de haft det

samme festlige Sving over sig, som det øvrige af Tøjet har. Da den hele Kvindekjole ellers først kommer frem omkring 1810 i Folkedragten, er der Grund til at omtale Inger Marie Sørensdatters sorte Stoffes Kjole, thi den sorte Kvindekjole — sammensyet i Livet — danner en Undtagelse. Den anskaffedes som Regel til Brylluppet og blev siden brugt til særlige kirkelige Højtideligheder. J. S. Møller har paavist, at den har sin Rod i Middelalderens Klædedragt, da baa- de Mand og Kvinde endnu brugte Kjortel (107).

I et Skifte fra 1810 efter Jens Kaagbyggers Hustru, Sebber S., Slet H., fandtes følgende: »En Prikket hver- kens Skørt og Trøje. Et Sirtzes Livstyk. En blaa Ulden Damaskes Kaabe. En Grøn stophes Skjørt. Et Grøn Ulden Damaskes Skjørt og Trøje. En sort stophes Kjole. En blaae og hvid Kartuns Trøje. En Grøn stophes Trøje« (108). Ogsaa denne Kvinde havde den sorte Kjole.

Om Konernes daglige Dragt i Kjær Herred fortælles der hos Evald Tang Kristensen bl. a.: »... Hun bar en strikket kraprød Trøje med Ærmer, der støttede ovenfor Albuen, en Brystdug derover (Snørliv). Om Sommeren var den af samme Tøj som Skjørtet, men om Vinteren var den af Lammeskind. Det laadne blev da vendt ind ad. Den glatte Yderside var mørktfarvet. ...« (108). Denne Skindbul synes at være den sidste Reminiscens paa denne Egn af Kvindernes Skindklæder.

Fra Ø. Hornum, Hornum H., fortæller Elna Mygdal: »... i meget gamle Dage brugte Kvinderne højrrøde Vadmelskørter med to lyseblaa, næsten hvide Silkebaand langs Kanten. Bullen kunde være rødtribet med lignende Silkebaand i Piber langs Halsudringningen og med et lille tilsat Skød, der var rynket bagpaa

og glat foran. Dertil brugtes rød Bindetrøje og hvidt tambureret og udsyet Skuldertørklæde, der sad under Bullen. . . .« (110). At den røde bundne Trøje til Dagligdragten har været meget brugt, er ganske givet, og det har den, som det fremgaar af det tidligere, ogsaa været i de vestlige Egne. Men i Bullernes stærke Farver adskiller Himmerland og Dele af Østkysten sig fra de vestlige Naboer. Saaledes findes der fra Aaby, Kjær H.¹⁾, en langstribet Hvergarnsbul — rød med grønne og blaa Striber. Fra samme Sted ligeledes en Hvergarnsbul, Empiresnit, grøn Bund og langstribet Mønster i hvidt, rødt og sort. Sandsynligvis har Skørterne været ligesaa brogede, og det viser jo et Farvefyrværkeri, som ikke kendes tilsvarende i f. Eks. Viborg og Ringkøbing Amter i samme Tidsafsnit.

Stadstøjet har som Regel været mere afdæmpet i 1800-Tallet, dog ses store røde og hvide Tern i Købestof samt grønt og rødtribet, grønt alene og violet i hele Dragter. Alligevel faar man Indtrykket af, at man ogsaa i gamle Dage var af den Formening, »at blaat er altid pænt«, thi mørkeblaat og mellemlaat i Skørter, Trøjer og hele Kjoler er langt den mest fremtrædende, det samme kendes fra 1800-Tallets Mandstøj i disse Egne.

Af Forklæder er der ikke mange bevarede, hvilket er meget forstaaeligt, da de ikke saa let gik af Mode, men kunde slides til sidste Trevl. De har været af stribet eller ternet Hvergarn (111).

I Aalborg Amt har man brugt flere forskellige Typer paa Hovedtøjer. Der er ikke Tale om, at et af dem f. Eks. kun har været Hverdagssæt, det er alle til Stads-hovedtøjet, thi Daglighovedtøjet har altid været mere ensartet — en lille Hue med et Lærredstørklæde bun-

¹⁾ Aalborg Museum.

det over blev brugt i Kjær H. (112), og lignende har man sikkert brugt andre Steder i Amtet ogsaa.

Fra Aars Museum kendes Benævnelsen et *Narbo-sæt* og et *Vesterbosæt* (113). Narbosættet er det, som vi forlængst har stiftet Bekendtskab med i Vendsyssel — den saakaldte jyske Kappe. Man har Eksempler paa den fra Skivum S., Aars H., Bælum S., Solbjerg S., Korup S., Skørping, Hellum H., Nørre Uttrup, Kjær H. Iflg. Elna Mygdal skal disse Kapper ogsaa være brugt Syd for Aalborg, og saaledes formodentlig i Hornum H. og Fleskum H.

Vesterbosættet er det, som man i Nutiden gerne kalder Randers Hovedtøj, da det har været brugt i det meste af Randers Amt, og man ved denne Betegnelse straks er klar over Typen. Til dette Hovedtøj hører først og fremmest en tostykket Hue, hvis Forstykke ikke gaar helt ned til Nakkens Underkant, Nakken er saaledes gerne 2—3 cm længere, her findes en Løbe-gang, saa Kanten kan rynkes sammen. Forstykket er ret ofte af et tarveligt Stof, medens Nakken baade kan være ulden og af Silke, meget tit helt oversyet med et symmetrisk, stiliseret Blomstermønster i broget Silke, Hovedparten af Stingene ligger vandrette og imiterer derved vævet Stof. I den fattige Tid efter Statsbanke-rotten hjalp man sig paa denne Maade over Vanskelighederne ved at skaffe sig de dyre brocherede Silketøjer. Iøvrigt findes der ogsaa Huer af brocheret Silketøj — endog med Nakke i Guldbaldyring, som kendes fra Sjælland¹⁾.

Foran Huens Forstykke, der var ret smalt, lagde man et rektangulært Stykke Pap, som var overtrukket med sort eller mørk Silke, der var noget større end Pappet ind mod Huen, saa man havde noget blødt at

¹⁾ Dansk Folkemuseum.

hefte til selve Hueforstykket. Herover lagde man Korsklædet, der helt kunde være af Tyl med Trækkesyning eller sammensat med smallere og bredere tønderske Kniplinger. Den forreste Kant skulde være let kruset, saa den lagde sig ind til Hovedet, bagtil stod Korsklædet udover Nakken. Det, som satte Prikken over i'et, var Skægtøjet. Paa en Lærredsstrimmel, der svajede indad i begge Ender, syede man Skægget fast. Det inderste Stykke var gerne Tyl og det yderste ofte tøndersk Knipling. Hele Skægget var saa stærkt pibet eller kruset, at Mønstret i Kniplingen ikke kunde ses. Lærredsstykket heftedes indvendig i Huens Underkant, og Skægget bøjedes opad og sluttede ret tæt til Hovedet — Skægget var i eet Stykke og gik fra Øre til Øre (Fig. 10).

Til Konfirmation og Altergang skjulte man selve den mørke Hue med en Tylshue af samme Form (114). Denne var altid dekoreret med Trækkesyning. Enkelte Dele, hidrørende fra dette Hovedtøj, har man fra Aalborg Amt Eksempler følgende Steder fra: Ullits og Alstrup, Gislum H., Visborg, Karls, Ove S., N. Hurup, Als S., Veddum, Skelum S., Hindsted H., Gravlund S., Gl. Hasseris, Hornum H.

Der har ogsaa været andre Former paa Silkehuer i Amtet. De var tostyks, Nakke og Forstykke gik, i Modsetning til den foregaaende Form, i lige Linie, Forkanten var let tunget ved Pande og Øre. Eksempler paa denne Form kendes fra Hindsted H., Skørping, Helum H., Ø. Hornum, Hornum H., Aaby, Kjær H.

Til en af disse Huer af denne Form¹⁾ hører et brunrødt Mailænder-Tørklæde. Disse Tørklæder er af Silke og med fire hvide Striber langs alle Kanter²⁾. Man lagde

¹⁾ Dansk Folkemuseum.

²⁾ Se S. 10.

dem i Trekant og foldede dem sammen til et bredt Baand, der lagdes fra Huens Forkant; Enderne krydsede i Nakken og gik frem paa Hovedet, hvor de fæstedes med Naale, men saadan at Enderne, med de krydsende hvide Striber, var synlige, hertil brugte man store Hagebaand (Fig. 9.). Den her omtalte Hue med Tørklæde er fra Ø. Hornum, Hornum H., og der er en vis Sandsynlighed for, at de andre Huer af samme Form har været brugt paa lignende Maade.

Det tyder imidlertid ogsaa paa, at nogle af de Silkehuer, hvis Nakke er længere end Forstykket, ogsaa har været brugt med Mailænder. Fra N. Hurup, Als S., Hindsted H.¹⁾, findes netop en blaa, brocheret Silkehue med tilhørende Mailænder og Skæg. Dette er af Gaze og har Knipling i Kanten; Vingerne er syet til Lærredstunger, der fortsætter i et smalt Baand og er fastfæstet under Huens Forkant. Det ligner Skægget til den vendsysselske Skægghat (se S. 15).

Som det af ovenstaaende ses, er to forskellige Typer af Hovedtøjer paa samme Sted kun fundet i Skørping, det drejer sig dels om en Tylskappe i Form som Vendsyssels tredie Periode med delte Vinger²⁾, dels om 2 Silkehuer med lige Forstykke og Nakke³⁾. Det er ikke til at afgøre, om man har brugt begge Dele her, Muligheden for at Tingene er brugt andre Steder, og at Giverne ikke har vidst det, foreligger ogsaa. Ellers synes det, som om man i Aalborg Amt, inden for ret smaa Landomraader, kan trække Linier for de forskellige Hovedtøjers Udbredelse. Dog gør man vist rigtigst i at nøjes med at nævne de nøgne Kendsgerninger, thi der findes trods alt for faa Eksempler til, at man kan sætte Grænserne med fuldkommen Sikkerhed.

¹⁾ Dansk Folkemuseum.

²⁾ Dansk Folkemuseum.

³⁾ Aalborg Museum.

Aalborg Amt. Mandsdragten.

Skønt de bevarede Dragtdele fra Østkysten er større i Tal, er de — ligesom Kvindehovedtøjerne — alt for faa og spredte til, at man kan danne sig et Skøn over de Dragttraditioner, som har hersket de enkelte Steder, man kan kun give et nogenlunde Helhedsindtryk af Dragterne.

Elna Mygdal (115) giver nogle Eksempler paa Stads- og Dagligdragt i Ø. Hornum, Hornum H., fra Tiden ca. 1830—40 samt Dagligtøj i Haverslev S., Aars H. Ved dette skal blot fremhæves, at den røde Toplue med Floskanten nævnes til Stadsdragten, medens Skindhuen var til Hverdagsbrug — et lille Bevis for Topluens højere Anseelse i Slutningen af Folkedragtens Levetid.

I et Skifte fra 1753 efter Peter Andersen Fidsker i N. Kongerslev, Hellum H. (116), nævnes følgende: »1 gl. Vadmels Kiol, 1 ny Skindtrøye, 1 Par do. Boxer, 1 gl. graa Klædtrøye, 2de hvid Vadmels do., 1 gl. Skindtrøye, 2de Par Vadmelsboxer, 2 gl. Brøstduger, 1 Par blaa Strømper, 2de Halsklud, 1 hvid Klæde cabus, 1 gl. Hatt.« Man forbavses mest over, at den afdøde har haft 6 Skjorter, thi det var — paa den Tid — en stor Flothed.

Fra Boet efter en Husmand og Birkeskriver i Aarestrup, Hornum H. (117), var der ikke en saadan Overflod paa Klæder. Der nævnes kun: »3 gl. hjemmegjorte Klædeskjortler »foret med rød bai«, 3 Par Læderbukser med et Dus. Tinknapper i, 1 Skindvest med Tinknapper, 1 gl. Brystdug af rød Bai, 1 Ræveskinds Kabuds.«

Af de Dragtdele, der findes paa Aalborg Museum, skal omtales nogle Stykker. Saaledes en lang, rød Klædestrøje eller Vest, der netop, som Schade siger (se

S. 33), kun mangler Opslag, for at kunne kaldes Kjol¹⁾). Denne Type paa Vest er gammel og gaar i sin Art helt tilbage til dengang selve Delingen af Mandstøjet i Kjol, Vest og Bukser fandt Sted, nemlig til Slutningen af 1600-Tallet. Den her omtalte Vest er dog toradet, men kraeløs, har Slids og Knap ved Haandledet. Udover Vestens gamle Aner, er det, som især gør den interessant, det sorte Taffeltryk, den er dekoreret med. Det kendes kun sjældent fra Dragter, skønt man maa antage, at det har været brugt en Del. Taffeltryk kunde Farveren sætte paa Tøjer, man indleverede til ham, man kender det mest fra Hestedækener samt Bordtæpper i en senere Tid end den omtalte Vest, der er fra ca. 1770.

En Dreng, som rømte af sin Lære, efterlyses 1772 i Aalborg (118), han har aabenbart været iført et lignende Klædningsstykke, der beskrives som »blaa, hiemgiort trykt Tøys Kjol«. Her har vi ganske vist bevæget os paa Købstadsgrund, men da Nørre Tranders ligger tæt ved Aalborg, er det jo meget sandsynligt, at Paavirkningen fra Købstadmoden i særlig Grad har gjort sig gældende ved den røde, trykte Trøje.

I Aalborg Museum findes endvidere en kort Vest og et Fragment af en anden. De er fra samme Giver og brugt i Dallerup, Blestrup S., Hellum H. Som Tingene er nu, er de stærkt forstyrrede, men hele Snittet peger hen paa, at det har været lange Veste, idet Ryggen er figurskaaren og af samme Stof som Forstykkerne. Den hele Vest er langstribet Hvergarn i rødt og blaat. Om Fragmentet har Giveren meddelt: »Rest af Overkjole uden Ærmer, som brugtes over rød Stumptrøje i Øst-Himmerland«. Naar man ikke har set, hvordan en Ting har set ud oprindeligt, kan man jo ikke sige noget med

¹⁾ Den er fra Ø. Sundby, Nørre Tranders S., Fleskum H.

absolut Bestemthed, men efter al Sandsynlighed har begge Stykker været lange Veste med Skøder, men uden Ærmer, af samme Type som afløste Vesten med Ærmer, og saaledes nærmest det man kaldte Brystdug. Den blev netop baaret over en Trøje med Ærmer, og uden Kjøl udgjorde den Hjemmedragten.

Ogsaa senere, da Vestene blev kortet af, var de glade i Farverne. Grønt og rødt med lidt gult møder man mest paa Jyllands Østkyst fra denne Tid. Da der nu heller ikke mere skulde Ryg af det mønstrede Tøj, kunde man klare sig med temmelig lidt til Forstykker, derved slap man for at betale for meget i klingende Mønt, naar Kræmmeren fristede med sin Kistes brogede Indhold. Af Købetøjer til Veste brugtes især et tværstribet Stof. Trenden er af Tvist og Islætten fin, men strid Uld i mange Nuancer af f. Eks. blommefarvet eller rødt og gult i samme Stykke Tøj. Et andet Vestestof, som man ogsaa finder — saa at sige i de fleste Egne — er ligeledes tværstribet. Her veksler hvide Linnedstriber med stærktfarvede, nuancerede Fløjlsstriber. I Linnedstriben er et ganske lille indvævet Mønster.

Disse Kramvarer har naturligvis i nogen Maade konkurreret med de stedlige Væveres Arbejder. En Væver eller Vævepige ude ved Hals, Kjær H., har da ogsaa forsøgt paa at dæmme op for »det nymodens Kram«, idet han har efterlignet det sidst beskrevne Tøj, saadan at der er slaaet Uld i Satinbinding i Stedet for Fløjlet, medens Linnedstriberne ligner Kræmmertøjet. Der findes to saadanne Veste fra Hals, til en tredie af samme Art er der ikke Oplysninger, det er dog højst sandsynligt, at den er fra samme Egn.

Der er paa Aalborg Museum adskillige flere Dele af Mandsdragter, der for Slutn. af 1700-Tallet vidner om

en stor Kærlighed til kraftigt sribede Tøjer. Det holdt sig i 1800-Tallets Veste, men Kjol'en blev mørkeblaa og højtidsstemt, og blaat blev — ligesom i Kvinde-Stadstøjet — i det hele taget den fremherskende Farve.

Randers Amt. Kvindedragter.

Der har næppe i Helhedsvirkningen været saa store Forskelligheder i Dragterne mellem Aalborg og Randers Amter.

I 1768 siger Pontoppidan om Molboerne (119): »... Qvindekønnet sidder gierne med et Hvivklæde, det er et hvidt Klæde over Hovedet, i Kirken, og naar de er ude, trekke de det yderste Skiørt om Halsen som en Kaabe. En Enke gaaer med et sort Skiørt over Hovedet, ja endog naar hun gaar til Guds Bord«. Beretningen siger ikke meget, udover man atter her faar en Bekræftelse for Brugen af Skørter over Hovedet — for denne Skik giver H. K. Kristensen (120) i det hele taget en udmærket Oversigt.

I et Skifte fra 1760 efter Hyrden Søren Nielsens Kone i Lime, Sønnerhald H., Ane Madsdatter (121), nævnes bl. a. af Gangklæder: »brunt Vadmelsskiørt, sort Vadmelstrøje, et Hørlærreds Korsklæde, nye Sko, et blaaternet Tørklæde, Handsker, ganske vist gamle ...«. Det er aabenbart kun Stadstøjet, der her er nævnt, man maa antage, at Konen ogsaa har haft en Bul og en Bindetrøje til daglig Brug.

Skiftet efter Anne Henrichsdatter i Øster Tørslev, Gerlev H., som døde 1778, fortæller om en hel Del mere (122). Der fandtes ialt: »9 Huer (Damaskes og Cattuns, 1 med Pandesmæk), 19 Hørgarns Lin (1 med Kniplinger), 2 Skæghatte med Kniplinger, 2 Kyser (1 Schakerins¹) og 1 hjemgjort), 8 Korsklæder (af Hør-

¹) Shag = Plyds (Juuls Handelslex. 1807).

garn, 1 med Kniplinger), 1 Kattuns Kaabe, 1 sort hjemmegjort Kjole, 3 Trøjer (1 Dantziger, 2 hjemmegjorte, heraf 1 sribet, 1 grøn), 11 Skørter (1 Dantziger, 2 Flonels¹⁾ eller hjemmegjorte), 5 Livstykker (1 Flonels, 1 Sapses, 3 sribede — heraf 1 med grønne Ærmer), 1 Snøreliv med Smek, 8 Klæder (5 Hørlærreds, 3 Kramlærreds), 1 Lerreds Liv, 2 Bindetrøjer (1 grøn), 10½ Par Halve Ermer (3 Par Mangchetter), 9 Forklæder (1 Kramlærreds, 1 Cattuns — mest sribede), 4 Blaagarns Særke, 2 Par blaa Strømper, 1 Par Strømpebaand, 1 Par Sko med Metalspænder, 1 Par Tøfler, 4 Par Vanter (1 Par Halvvanter), 2 Par Handsker . . .«.

Det er for en Landsbykone i de Tider en vældig Rigdom paa Klæder — en Rigdom, som Anne Henrichsdatter dog umuligt kunde drømme om, skulde komme Mennesker til Nytte over 160 Aar efter hendes Død. Men Skiftet siger os i Virkeligheden ikke saa lidt. Vi kan konstatere Brugen af Silkehuer til Stads og Kattuns til daglig. Hertil har hørt Lin, men kun eet har haft Knipling, hvilket viser Kostbarheden — det var først i 1800-Tallet, at Kniplinger blev omtrent Allemandseje. Saa nævnes en Pandesmæk — det kan vist ikke være andet end den sorte Fløjls Pandeskygge, vi bl. a. kender fra Vendsyssel (se S. 13). Til Hovedtøjet er der endvidere 2 Skæghatte med Kniplinger. Det maa enten være hvide Underhuer med Kniplings-Skæg eller Vinger, maaske Vinger paa en Lærredsstrimmel, som ogsaa er paatruffet i Vendsyssel (se S. 15) og Aalborg Amt (se S. 57). Disse Skæghatte har været til Stads sammen med Kniplingslinet og Pandesmækken. Der opstaar imidlertid et Dilemma med de 8 Korsklæder af

¹⁾ Flonel = bek. uldent Tøi, der væves som Klæde, men valkes mindre og overskiæres ikke. (Juuls Handelslex. 1807).

Hør, hvoraf det ene har Kniplinger. Man kender Betegnelsen Korsklæde for et Skulderklæde, der krydsedes foran, men da der senere fortælles om 8 Klæder (5 Hørlærreds, 3 Kramlærreds), maa det være Skulderklæderne (maaske ogsaa nogle af dem er Hovedklæder til Arbejdsbrug). Hvorvidt man har skelnet mellem smalle Lin, der stak frem under Huen og Korsklædet, der laa over den, og som i alle Tilfælde brugtes i 1800-Tallet, ved vi ikke i Dag.

I en Indberetning fra 1820erne (123) hedder det, at »til Altergang og Jordefærd maa Enhver have en sort Kjole, almindeligen af Stof, Bombasin¹⁾ eller af hjemmegjort Tøi«.

Det er til dette Brug, den sorte hjemmegjorte Kjole har været, og dette Klædningsstykke er tillige omtalt under Aalborg Amt (se S. 45 ff.). Iøvrigt har Anne haft Trøjer og Skørter til Stads, og Buller (Livstykke) med Bindetrøjer til daglig og Søndag. Noget nærmere om Brugen af Halværmer i denne Egn kendes ikke, men muligvis har de bl. a. været benyttede ved Høstarbejde o. lign. Naar Anne skulde til Kirke eller Fest har hun pakket sig i Kattuns Kaaben, som sikkert har været foret med Vadmel e. lign. varmt Tøj; har det været Vinter, har hun haft en varm Kyse paa, blaa Strømper, Sko med Spænder og Vanter eller Handsker — jo, man har ogsaa haft Levemaade dengang!

I Skiftet efter Bodil Pedersdatter i Lime, Sønderhald H., 1804 (124), nævnes: »12 Særker . . . 8 Skørter, 3 Luer, 2 Bomuldsklæder, 1 Silkeklæde, 2 hvide, fine Klæder, 1 Sæt Hovedtøj, sort for Klæde, 1 Klæde og

¹⁾ Er et Slags Tøi, som først forfærdiges af Silke, siden af Kamelhaar, af Bomuld bl. m. Uld eller Silke bl. m. Uld. (Juuls Handelslex. 1807).

1 Par gl. Vanter, 1 hjemgiort Trøje, 1 blaa Vadmels do., 1 grøn Liv, 1 grøn Vadmels Kjole, 1 Kattuns Trøje, 1 Snør Liv, 1 sribet Skørt, 1 do. do., 1 Forklæde.« De 3 Luer har formodentlig været til daglig, medens det omtalte Sæt Hovedtøj har været alt det, som hørte til Stadssættet — hvordan det har set ud, melder Historien desværre ikke noget om.

I Indberetningen fra 1820erne hedder det (125): »Fruentimmernes daglige Klæder bestaae sædvanligviis i en Sirtses Hue, Korsklæde og Kappe af fiint Hørlærred med vævede Kniplinger, et hvidt eller trykket Hørlærreds Halstørklæde . . .«. Skønt Kniplinger — og især Gazekniplinger — paa denne Tid var blevet meget mere almindelige, maa man have Lov til at tvivle paa, at de til dagligt Brug har benyttet en saa fin og omstændelig Hovedbeklædning, som den her beskrevne. Sirtses Huen og muligvis Korsklædet kan man gaa med til, men ikke Kappen med Kniplinger. Hvis der virkelig er Tale om en hvid Kappe i Lighed med de Kapper, der kendes fra andre Egne, er der ingen Eksempler paa dem. Men det er muligt, at der menes det Hovedtøj, som omtaltes under Aalborg Amt (se S. 55 ff.) og er afbildet Fig. 10, thi det har været meget udbredt i Randers Amt. Da der har været saa stort et Nakkeskæg til og yderligere en Tylshue over den mørke Hue til Altergang, kan det naturligvis godt — af en Mand, der ikke har videre Kendskab til det — betegnes som en Kappe.

Dette saakaldte Randers Hovedtøj kendes der Eksempler paa fra Onsild, Gerlev, Nørhald, Støvring og Sdr. Hald Herreder. Det er muligt, at der har været Afvigelser paa Mols, ligesom Ø. Lisbjerg H., der grænser op til Aarhus Amt, er lidt blakket, idet der herfra ogsaa findes tostykkede Huer, hvor Nakken ikke er

de sædvanlige 2—3 cm længere end Forstykket. Disse vil ikke blive omtalte her, da de kommer ind under Aarhus Amt.

Randers Amt. Mandstøjet.

Naar man ser paa de gamle Skifter, bliver man mere og mere klar over, hvor meget Læder- eller Skindtøjet har betydet. Skønt man ikke mere bruger Skind paa samme Maade som dengang, har man dog ogsaa i vor Tid klart erkendt den vældige Fordel, det er at kunne bruge Skind til Vinterbrug, enten som Foer, behandlet Læder eller Skind med »Tovet« udvendig. Her skal gengives nogle Skifter m. m., hvor man vil se, hvordan Lædertøjet i ældre Tid optræder meget, medens man senere supplerede det med hjemmegjorte Tøjer.

Mogens Pedersen fra Hinge By, Galten H., der blev gift 1693 (126), havde: »to Læderkjortler — en sort og en brun, et Par sorte Læderbukser, en Skindvest med Tinknapper og en rød Lædertrøje »med 27 smaa Sølvknapper udi«.

En gammel, fattig Mand, Niels Nielsen Stygge, fra Kjærbygaard, Kjærby S., Gerlev H., efterlod sig 1724 kun (127): »1 Par Leder Buxer, 1 Leder Trøje«. At han sad smaat i det, er næsten overflødig at bemærke.

Peder Andersen Skouboe, Kjærby S., Gerlev H., døde 1729 ugift og 35 Aar gammel (128). Den salige Karls Gangklæder var: »1 Par Lederboxer og Trøje, 1 graa Vadmels Kiol, 1 Par Vadmelsboxer, 3 Par Strømper, 2 gammel Blaargarns Skjorter, 1 gammel Hat, 1 Cabushue«.

I 1742 dør Fæstebonde Jens Pedersen, Tømmermand i Ommestrup, Mørke S., Ø. Lisbjerg H. (129). Han har haft: »1 blaae Vadmels Kiol, 1 brun Vadmels Trøje

med Messingknapper udi, 1 hvid ditto og med Messingknapper, 1 blaa Vadmels Brøstduge (Vest), 1 Par Skindbuxer, 2 Par Blaargarns ditto, 3 Par blaaegraae Strømper, 1 Hatte, 1 Par Skoe med Spænder, Skjorter, Halsklude«.

De i Skiftet nævnte Blaargarnsbukser er muligvis af samme Slags, som Furbondens (se S. 42), det kan naturligtvis kun blive Gætteri, men der vides i alle Tilfælde, at de vide Bukser har været brugt i Mols H. (130).

Klausholms Skifteprotokol for 1758 fortæller om Synsforretningen efter Fæstebonde, Alexander Buds i Voldum, Galten H. (131). Han har haft: »1 gl. blaa Vadmels Kjortel, 1 Skind-Vest med 18 Stk. Metalknapper, 1 gl. hvid Vadmels do. med 18 Metalknapper, 1 do. ringere, 1 Par Skindbuxer, 1 Par Lærreds do, 3 Par uldne Strømper, 4 Stk. Hørgarns Skjorter, 4 Stk. Hørgarns Halsklæder, 1 Par gl. Sko med Messingspænder, 1 Hat, 1 sort Skindhue«.

Fra samme Aar findes et Skifte efter Knud Smed, Kjærby S., Gerlev H. (132). Han døde 78 Aar gammel og efterlod af Klæder: »1 brun Vadmelstrøje, 1 Par Læderbuxer, 1 gammel Lædertrøje, 1 hvid Vadmelstrøje, 1 gammel Vadmeliskisel, 1 Par Strømper. Den salig Mands Linnet vilde eller kunde Enken ikke for nærværende Tiid foreviise«.

Som det vil ses, har der været nævnt Lædertøj i samtlige Citater, hvorimod Toplue eller Lue slet ikke omtales. Skønt Hald heller ikke nævner Topluen i sin Indberetning fra 1820erne, ved man dog af bevarede Eksemplarer, at den har været brugt og skattet i 1800-Tallet i Randers Amt. Hald fortæller (133): »Til Hverdagsbrug bære Mandfolkene sædvanligvis blaa Vadmels Trøje og Buxer, sribet Hvergarns Vest og hvide Uldstrømper; om Sommeren hvide Lærreds Buxer.

Mange af de ældre gaae i korte hvide Vadmelbuxer. I Eggen nord for Randers gaae Bønderne som oftest i Skindbuxer. Til Høitider bruges blaae Frakker, som oftest af Vadmel, undertiden af Klæde med Sølvknapper. Paa flere Steder, meest i de ringere Egne, ere Bondens Hverdagsklæder ufarvede. I Omegnen af Randers klæde Bønderne sig i det Hele taget noget bedre end andetsteds; til deres Hædersdragt hører blandt andet en fiin meget lodden Hat og lange Støvler, der naae op ovre Knæene.

Ogsaa her nævnes Lærredsbukserne. Om deres Udseende saa sent som i 1820erne er det ikke muligt at udtale sig, men man tvivler lidt paa, at de har været vide ligesom de ældre. Af bevarede Veste skønnes det, at den toradede har været foretrukket.

Den blaa Vadmelsfrakke fik paa Østkysten i 1800-Tallet en særlig Udformning. Elna Mygdal gengiver et Fotografi med en gammel Mand i denne Klædning og brune Manskettesbukser. Frakken har opstaaende Krave, Revers, 16 toppede Sølvknapper i hvert Forstykke, Knapperne gaar i en Bue ind omkring Lommeklappen. Hertil hører hvide Hoser, langskafte Støvler og høj, sort Hat (134). Paa Museerne har man flere Eksemplarer af disse Vadmelsfrakker.

Man har ment, at denne Frakketype var speciel for selve Randerseggen, hvad man ogsaa nok kan sige, den er. Der har dog altid været visse Udløbere for en Dragttradition, og en saadan har aabenbart ogsaa eksisteret for Randersfrakken. Paa Horsens Museum har man saaledes en Frakke af samme Type fra Nørre Snede, Vrads H., Aarhus Amt, dertil hører en rød Toplue, tværstribet Vest og brune Manskettesbukser. En lignende hel Dragt findes fra Novrup Mark, Bjerre H., Aarhus Amt.

Man maa naturligvis ikke se bort fra den Mulighed, at Tøjet er flyttet med Menneskene, og at man har glemmt, at det oprindeligt har hørt til et andet Sted. Dog synes det mærkeligt, om det skulde være gaaet saadan med begge Frakkerne, som Horsens Museum har.

Naar man prøver paa at komme lidt til Bunds i Undersøgelserne af de gamle Dragter, møder man altid Overraskelser. Undertiden finder man netop et Bevis for noget, man længe har formodet, og til andre Tider maa tidligere vedtagne Anskuelser revideres kraftigt. Man er glad for begge Dele, thi det er altsammen smaa Brikker til det store Puslespil, der hedder Danmarks Folkedragter.

LITTERATURFORTEGNELSE

- 1) Elna Mygdal: Danske Folkedragter. Nær og Fjern, Kbh. 1924, S. 136.
- 2) — Amagerdragter I, Kbh. 1930, S. 47 ff.
- 3) — Nationaldragter. Salmonsens Leks.
- 4) J. S. Møller: Folkedragter i Nordvestsjælland, Kbh. 1926, S. 181 ff.
- 5) Ellen Andersen: Folkedragter i Danmark, Nationalmuseets Arbejdsmark 1939, S. 78.
- 6) J. S. Møller: Folkedragter i Nordvestsjælland, Kbh. 1926, S. 65 og S. 182.
- 7) Evald T. Kristensen: Jysk Almueliv, Till. III, Nr. 239—246—280.
- 8) C. Schade: Bidrag til et jydsk Idioticon. Se Afskr. S. 26 ff.
- 9) H. K. Kristensen: Ovtrup Sogn, 447. Ny kgl. Saml. 4°, 652.
- 10) Elna Mygdal: Amagerdragter I, Kbh. 1930, S. 22.
- 11) Chr. Sørensen Testrup: Rinds Herr. Krønike. Saml. t. jysk Hist. og Top. 1867—68, S. 73.
- 12) Niels Blicher: Vium Præstekald. Opr. Viborg 1795. Ny Udg. v/ S. Vasegaard, Kbh. 1924, S. 129 ff.

Man maa naturligvis ikke se bort fra den Mulighed, at Tøjet er flyttet med Menneskene, og at man har glemmt, at det oprindeligt har hørt til et andet Sted. Dog synes det mærkeligt, om det skulde være gaaet saadan med begge Frakkerne, som Horsens Museum har.

Naar man prøver paa at komme lidt til Bunds i Undersøgelserne af de gamle Dragter, møder man altid Overraskelser. Undertiden finder man netop et Bevis for noget, man længe har formodet, og til andre Tider maa tidligere vedtagne Anskuelser revideres kraftigt. Man er glad for begge Dele, thi det er altsammen smaa Brikker til det store Puslespil, der hedder Danmarks Folkedragter.

LITTERATURFORTEGNELSE

- 1) Elna Mygdal: Danske Folkedragter. Nær og Fjern, Kbh. 1924, S. 136.
- 2) — Amagerdragter I, Kbh. 1930, S. 47 ff.
- 3) — Nationaldragter. Salmonsens Leks.
- 4) J. S. Møller: Folkedragter i Nordvestsjælland, Kbh. 1926, S. 181 ff.
- 5) Ellen Andersen: Folkedragter i Danmark, Nationalmuseets Arbejdsmark 1939, S. 78.
- 6) J. S. Møller: Folkedragter i Nordvestsjælland, Kbh. 1926, S. 65 og S. 182.
- 7) Evald T. Kristensen: Jysk Almueliv, Till. III, Nr. 239—246—280.
- 8) C. Schade: Bidrag til et jydsk Idioticon. Se Afskr. S. 26 ff.
- 9) H. K. Kristensen: Ovtrup Sogn, 447. Ny kgl. Saml. 4°, 652.
- 10) Elna Mygdal: Amagerdragter I, Kbh. 1930, S. 22.
- 11) Chr. Sørensen Testrup: Rinds Herr. Krønike. Saml. t. jysk Hist. og Top. 1867—68, S. 73.
- 12) Niels Blicher: Vium Præstekald. Opr. Viborg 1795. Ny Udg. v/ S. Vasegaard, Kbh. 1924, S. 129 ff.

- 13) Folkedanseren, Marts 1941, S. 5.
- 14) Evald T. Kristensen: Jysk Almueliv, Till. III, Nr. 261.
- 15) Danmark i Fest og Glæde, Kbh. 1935, II B., S. 10.
- 16) Lønborg Friis: Vendsyssels Nationaldragter —, Hjørring 1902.
- 17) Elna Mygdal: Lidt om Dragter fra Hjørring Amt. Turistfor. Aarb. 1932, S. 213 ff.
- 18) Ellen Andersen og Elisabeth Budde-Lund: Folkelig Vævning i Danmark, S. 53.
- 19) C. Klitgaard: Nordjyske Bondehjem, Sprog og Kultur, Aarh. 1936.
- 20) Elna Mygdal: Amagerdragter, Kbh. 1930, S. 61.
- 21) Evald T. Kristensen: Jysk Almueliv, III, Nr. 313.
- 22) Samme Nr. 312.
- 23) A. P. Gaardboe: Julefesten i det nordl. Vendsyssel for 50 Aar siden. Jysk Hist. og Top. 1884—85, S. 79.
- 24) Evald T. Kristensen: Jysk Almueliv, III, Nr. 305—312—314.
- 25) Samme Nr. 303.
- 26) — Nr. 305.
- 27) — Till. III, Nr. 280.
- 28) A. P. Gaardboe: Fortidsminder fra Vendsyssel, Aarh. 1893, S. 112 og 117.
- 29) »Den gamle By«s Aarbog, 1939—40, S. 88 ff.
- 30) Evald T. Kristensen: Jysk Almueliv, Till. III, Nr. 264.
- 31) Lønborg Friis: Vendsyssels Nationaldragter —, Hjørring 1902, S. 41.
- 32) Evald T. Kristensen: Jysk Almueliv, III, Nr. 305.
- 33) Lars Hess Bing: Øen Lesøe, Kbh. 1802, S. 189 ff.
- 34) Brinck Seidelin: Hjørring Amt, Kbh. 1828, S. 276 ff.
- 35) Jydske Efterretninger, 1769, 30. Juni, Nr. 26.
- 36) Samme 1772, 24. Juli, Nr. 30.
- 37) Hans Ellekilde: Evald T. Kristensens Æresbog, Kbh. 1923, S. 136.
- 38) Pontoppidan: Danske Atlas, Tom. IV, Kbh. 1768, S. 705.
- 39) Lars Hess Bing: Øen Lesøe, Kbh. 1802, S. 189 ff.
- 40) Elna Mygdal: Lidt om Dragter i Hjørring Amt, Turistfor. Aarb. 1932, S. 222 ff.
- 41) F. C. Lund: Danske Nationaldragter, II. Opl. Kbh. 1890.

- 42) Grüner Nielsen: Læsøfolk i gamle Dage, Kbh. 1924, S. 132 ff.
- 43) Lønborg Friis: Vendsyssels Nationaldragter —, Hjørring 1902, S. 151 ff.
- 44) Vendsyssels hist. Museum, 1889—1939, S. 33.
- 45) Knud Aagaard: Beskrivelse over Thye, Viborg 1802, S. 13 ff.
- 46) Pontoppidan: Danske Atlas, Tom. V, Kbh. 1769, S. 519.
- 47) Martinus Rørbyes Rejsedagbog v/ G. Nygaard, Kbh. 1930.
- 48) A. Christensen: Gildeskikke og Folkeliv i Midtthy. Hist Aarb. f. Thisted A. 1918, S. 26.
- 49) Ole Bang: Om Havboerne. Hist Aarb. f. Thisted Amt, 1909, S. 102.
- 50) A. Christensen: Gildeskikke og Folkeliv i Midtthy. Hist. Aarb. f. Thisted Amt, 1919, S. 40.
- 51) C. Schade: Øens Mors, Aalb. 1811, S. 354 ff.
- 52) Elna Mygdal: Folkedragt, Skivebogen, 1929, S. 162.
- 53) Ellen Andersen og Elisabeth Budde-Lund: Folkelig Vævning i Danmark, Kbh. 1941.
- 54) F. C. Lund: Danske Nationaldragter, II Opl. Kbh. 1890.
- 55) Knud Sjøborg: Chr. Dalsgaard, Kbh. 1902, S. 10—44.
- 56) Gudmund Schütte: Sallingsysseboer og Hardsysseboer, Skivebogen, 1927, S. 26 ff.
- 57) Samme S. 25 og S. 63.
- 58) Knud Sjøborg: Chr. Dalsgaard, Kbh. 1902, S. 25—27—39—43—48—60.
- 59) Gudmund Schütte: Sallingsysseboer og Hardsysseboer, Skivebogen, 1927, S. 24.
- 60) Elna Mygdal: Lidt om Dragter i Hardsysse, Turistfor. Aarb. 1927, S. 178 og en utrykt Medd.
- 61) Ellen Andersen og Elisabeth Budde-Lund: Folkelig Vævning i Danmark, Kbh. 1941, S. 18.
- 62) Samme.
- 63) Hans Kyrre: Furboerne, Kbh. 1912, S. 30 ff.
- 64) Pontoppidan: Danske Atlas, Tom. IV, Kbh. 1768, S. 768.
- 65) R. H. Kruse: Beskrivelse over Øen Fuur i Limfjorden, Aarh. 1874, S. 47 ff.
- 66) Fr. Hammerich: Reise i Jylland (1833). Brage og Idun, 1839—40, S. 314.

- 67) Evald T. Kristensen: Jysk Almueliv, III, Nr. 312.
- 68) Hans Ellekilde: Evald T. Kristensens Æresbog, Kbh. 1923, S. 136.
- 69) St. St. Blicher: Rødstenen paa Fuur. Sidst udg. i Saml. Noveller og Skitser, Kbh. 1906, S. 179.
- 70) Fr. Hammerich: Reise i Jylland (1833). Brage og Idun, 1839—40, S. 314.
- 71) F. C. Lund: Danske Nationaldragter, II Udg. 1890.
- 72) Danske Atlas, Tom. IV, Kbh. 1768, S. 768.
- 73) St. St. Blicher: Rødstenen paa Fuur. Sidst udg. i Saml. Noveller og Skitser, Kbh. 1906, S. 179.
- 74) R. H. Kruse: Beskrivelse over Øen Fuur i Limfjorden, Aarh. 1874, S. 47 ff.
- 75) Jydske Efterretninger, 1772. Nr. 30, 24. Juli.
- 76) Beskrivelse af Øen Samsø, Kbh. 1758, S. 12.
- 77) »Den Viborger Samler«, 1821, Nr. 140.
- 78) Hans Ellekilde: Evald T. Kristensens Æresbog, Kbh. 1923, S. 136.
- 79) Niels Blicher: Topographie over Vium Præstekald. Ny Udg. v/ S. Vasegaard, Kbh. 1924, S. 120, Opr. Vib. 1795.
- 80) E. Molbech: Ethnografisk Skizze . . ., Hist. Tidssk. 1. B. Kbh. 1840, S. 185 ff.
- 81) Elna Mygdal: Lidt om Dragter i Hardsyssel, Turistfor. Aarb. 1927, S. 171 ff.
- 82) Bjerre-Slægten i Sir. Trykt som Manuskript.
- 83) C. Dreyer: En liden Beskrivelse over Lemvig samt over Skodborg og Vandfuld Herreder. Viborg 1795, S. 25.
- 84) E. Falbe-Hansen: Hardsyssels Aarb. Kbh. 1910, S. 174 ff.
- 85) A. Sørensen: Fortællinger . . . Sønder Nissum S. Jysk Hist. og Top. 1868—69, S. 317.
- 86) Louise Ottesen: Danske Folkedragter, Kbh. 1923, S. 72 ff.
- 87) F. C. Lund: Danske Nationaldragter, II Opl. Kbh. 1890.
- 88) Gudmund Schütte: Sallingsysselboer og Hardsysselboer, Skivebogen 1927, S. 24 ff.
- 89) H. P. Hansen: Herning Museum, 1892—1942, Aarh. 1942, S. 59.
- 90) Evald T. Kristensen: Jysk Almueliv, III, Nr. 309.
- 91) Bjerre-Slægten i Sir. Trykt som Manuskript.
- 92) Pontoppidan: Danske Atlas, Tom. V, Kbh. 1769, S. 782.

- 93) Karen Thuborg: Det gamle Harboøre, Kbh. 1928, S. 103.
 94) Evald T. Kristensen: Jysk Almueliv, III, Nr. 309.
 95) Elna Mygdal: Lidt om Dragter i Hardsyssel, Turistfor. Aarb. 1927, S. 179.
 96) Samme S. 185.
 97) J. Kinch: Estvadgaard og dets Gods, Saml. t. jysk Hist. 1886—88, S. 84.
 98) Bjerre-Slægten i Sir. Trykt som Manuskript.
 99) J. Kinch: Estvadgaard og dets Gods, Saml. t. jysk Hist. 1886—88, S. 101.
 100) C. Møller: Borbjerg Sogns Hist., Hards. Aarb. 1928, S. 11.
 101) Karen Thuborg: Det gamle Harboøre, Kbh. 1928, S. 105.
 102) E. Falbe-Hansen: Hards. Aarb., Kbh. 1910, S. 174 ff.
 103) Evald T. Kristensen: Hards. Aarb. 1908, S. 135.
 104) — Jysk Almueliv, IV, Nr. 194.
 105) — Samme III, Nr. 303.
 106) Th. Johansen: Af Aarestrup Sogns Hist. Fra Himmerland og Kjær H. 1939, S. 17.
 107) J. S. Møller: Folkedragter i Nordvestsjælland, Kbh. 1926, S. 192.
 108) J. Rasmussen: Rasmus Kaagbyggers og hans Sønners Hist. Fra Himmerland og Kjær H. 1920, S. 107.
 109) Evald T. Kristensen: Jysk Almueliv, III, Nr. 314.
 110) Elna Mygdal: Folkedragt, Skivebogen, S. 161.
 111) Samme S. 162.
 112) Evald T. Kristensen: Jysk Almueliv, III, Nr. 314.
 113) Elna Mygdal: Folkedragt, Skivebogen, 1929, S. 162.
 114) Samme.
 115) — S. 159.
 116) Alex. Rasmussen: Nørre Kongerslev. Fra Himmerland og Kjær H. 1930, S. 30.
 117) Th. Johansen: Af Aarestrup Sogns Hist. Fra Himmerland og Kjær H. 1936, S. 88.
 118) Jydske Efterretninger, 1772. 27. Novbr.
 119) Pontoppidan: Danske Atlas, Tom. IV, Kbh. 1768, S. 263.
 120) H. K. Kristensen: Skørter paa Hovedet. Fra Ribe Amt, 1937, S. 122 ff.
 121) P. A. Petersen: Hyrden Søren Nielsen i Lime, Fra Randers Amt, 1928, S. 99.

- 122) J. P. Jeppe Jensen: Et gammelt Skifte i Øster Tørslev, Fra Randers Amt, 1913, S. 47.
- 123) I. C. Halds Indberetning . . ., Fra Randers Amt, 1919, S. 91 ff.
- 124) P. A. Petersen: Et gammelt Skifte fra Lime, Fra Randers Amt, 1928, S. 144.
- 125) I. C. Halds Indberetning . . ., Fra Randers Amt, 1919, S. 91 ff.
- 126) P. Christensen: Hinge By, Fra Randers Amt, 1914, S. 35.
- 127) Chr. Wammen: Kjærbygaard, Fra Randers Amt, 1922, S. 41.
- 128) — Skoubogaarden, Fra Randers Amt, 1926, S. 98.
- 129) Aage Sørensen: Ommestrup Hovedgaard, Fra Randers Amt, 1916, S. 43.
- 130) Evald T. Kristensen: Jysk Almueliv, Till. III, Nr. 265.
- 131) Alex. Rasmussen: To Synsforretninger fra Voldum, Fra Randers Amt, 1918, S. 34.
- 132) Chr. Wammen: Smedegaarden, Fra Randers Amt, 1923, S. 15.
- 133) I. C. Halds Indberetning . . ., Fra Randers Amt, 1919, S. 91 ff.
- 134) Elna Mygdal: Lidt om Dragter fra Randers-Eggen, Turistfor. Aarb. 1924, S. 43.

Fig. 1. Skæghat, Vendsyssel.

- 2. Jydsk Kappe, ældre Type. Kendes fra Vendsyssel og Aalborg Amt.
- 3. Jydsk Kappe, yngre Type. Kendes fra Vendsyssel, Aalborg og Ringkøbing Amt.
- 4. Kappe, Thy, ældre Type.
- 5. Kappe, Thy (samme som forr., uden Tørklæder), yngre Type.
- 6. Hagehat, Mors og Salling.
- 7. Skæghat, Fur.
- 8. Hagehat med høj Harehaarshat, den høje Hat: Ringkøbing og Thisted Amt.
- 9. Hovedtøj, Aalborg Amt.
- 10. Vesterbosæt, ogsaa kaldet Randers Hovedtøj. Aalborg og Randers Amt.